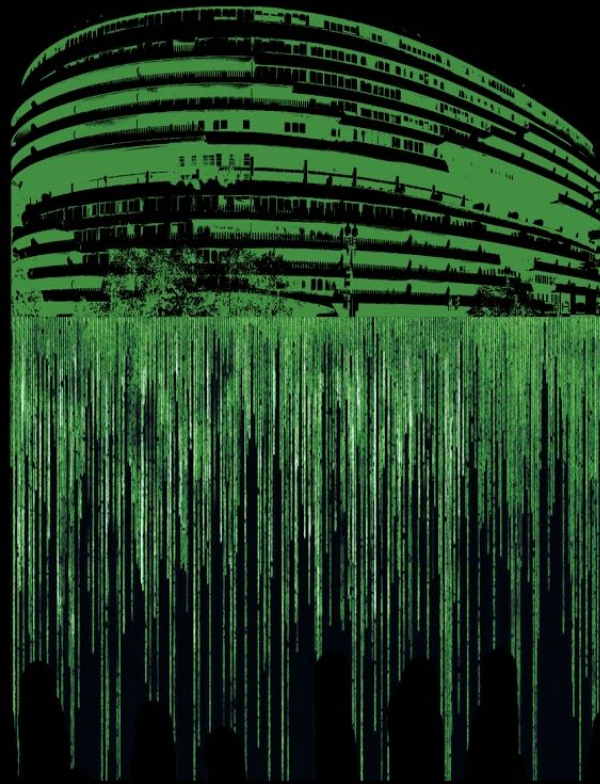

DEL WATERGATE

AL CABLEGATE

REVOLUCIÓ AL
PERIODISME
D'INVESTIGACIÓ

Andrea Ortiz Parera

Universitat Oberta de Catalunya
Grau de Comunicació

Tutora del TFG: **Dra. Isabel Solanas García**

Juny 2018

Gràcies al David, per la paciència i per creure en mi més que jo mateixa.

Gràcies a la meva mare. Mami, arriba tard, però arriba.

Gràcies al Nacho, per ser-hi sempre que l'he hagut de necessitar, al Jaume, sense ell no hauria estudiat mai a la UOC. I sobretot, gràcies, moltes gràcies a la Dra. Solanas. Isabel, no hauria acabat mai sense la teva ajuda, els teus ànims i els teus consells.

RESUM

Internet ha modificat molts aspectes de les nostres vides, com ens relacionem i com treballem. En el cas del periodisme, internet ha arribat en un moment crític de crisi de credibilitat. Aquesta irrupció ha suposat un canvi en les dinàmiques de treball dels periodistes, i molts d'ells encara estan adaptant-se al nou mitjà. El periodisme d'investigació que tant va prestigiar l'exercici del periodisme torna a estar al centre d'atenció gràcies a un nou actor nascut d'internet: WikiLeaks. En aquest treball de recerca compararem dos casos emblemàtics de periodisme d'investigació, el Watergate, que va tenir lloc abans d'internet, i el Cablegate, que va ser possible gràcies a aquest. Comparant els dos casos es veurà quins han estat els canvis en la forma de treballar dels periodistes arran de l'arribada d'internet.

PARAULES CLAU

Periodisme d'investigació, Watergate, WikiLeaks, Cablegate, contrapoder, quart poder

ABSTRACT

The Internet has changed many aspects of our lives, how we interact and how we work. In the case of journalism, the Internet has reached a critical moment of crisis of credibility. This irruption has meant a change in the work dynamics of journalists, and many of them are still adapting to the new medium. Investigative journalism that so much prestiged the exercise of journalism is again in the center of attention thanks to a new actor born from the Internet: WikiLeaks. In this research, we will compare two emblematic cases of investigative journalism, the Watergate, which took place before the Internet, and the *Cablegate*, which was possible thanks to it. Comparing the two cases we will see the changes in the way journalists work as a result of the arrival of the Internet.

KEY WORDS

Investigative journalism, Watergate, WikiLeaks, Cablegate, counterweight, fourth estate

ÍNDIX GENERAL

1. INTRODUCCIÓ	5
1.1. PRESENTACIÓ	5
1.2. INTERÈS I RELLEVÀNCIA DEL TEMA	6
1.3. CONTEXT EN EL QUAL ES DESENVOLUPA EL TREBALL	8
1.4. OBJECTIUS	9
1.5. METODOLOGIA	9
1.6. MARC TEÒRIC	10
1.7. HIPÒTESI	13
2. DEFINICIÓ DE PERIODISME POLÍTIC D'INVESTIGACIÓ	14
2.1. PERIODISME D'INVESTIGACIÓ	14
2.2. PERIODISME DE FILTRACIONS I PERIODISME DE DADES	17
3. EL CAS WATERGATE	18
3.1. INTRODUCCIÓ AL CONTEXT POLÍTICOSOCIAL	19
3.2. LA INVESTIGACIÓ PERIODÍSTICA DEL WATERGATE	22
3.2.1. EL TRACTAMENT DE LES FONTS	27
3.3. CRONOGRAMA	29
3.4. CONSEQÜÈNCIES POLÍTiques, SOCIALS I PERIODÍSTIQUES	32
3.4.1. CONSEQÜÈNCIES PER ALS IMPLICATS	32
3.4.2. ANÀLISI DE LES PUBLICACIONS SOBRE EL CAS. DEL 17/06/1972 FINS A 08/08/1974	38
4. CABLEGATE	40
4.1. INTRODUCCIÓ AL CONTEXT POLÍTICOSOCIAL	41
4.2. COM ES DUU A TERME LA INVESTIGACIÓ I PUBLICACIÓ	43
4.2.1. EL TRACTAMENT DE LES FONTS	46
4.3. CRONOGRAMA	48
4.4. CONSEQÜÈNCIES POLÍTiques, SOCIALS I PERIODÍSTIQUES	50
4.4.1. CONSEQÜÈNCIES PER ALS IMPLICATS	55
4.4.2. ANÀLISI DE LES PUBLICACIONS SOBRE EL CAS. DEL 28/11/2010 FINS A 02/09/2011	59
5. CONCLUSIONS	61
5.1. L'IMPACTE D'INTERNET EN LES NOVES RUTINES DEL PERIODISME D'INVESTIGACIÓ. ANÀLISI COMPARATIU DELS DOS CASOS	61
5.1.1. DIFERÈNCIES METODOLÒGIQUES	62
5.1.2. DIFERÈNCIES EN L'IMPACTE	63
5.1.3. RECONFIGURACIÓ DELS ESPAIS DE PODER	64
5.2. VALIDACIÓ O REFUTACIÓ D'HIPÒTESI	65
BIBLIOGRAFIA	66

1. INTRODUCCIÓ

1.1. PRESENTACIÓ

Les filtracions han estat una constant al periodisme i han estat utilitzades de diverses formes tant per part dels periodistes com per part dels filtradors. Encara que no podem parlar de filtracions sempre que ens referim al periodisme d'investigació, no es pot negar que els grans casos de periodisme d'investigació política han rebut una bona empenta gràcies a filtracions que, en major o menor mesura, han ajudat a encetar, encaminar o constatar una investigació.

La premsa lliure, entesa com aquella que exerceix el paper mediador entre les institucions i la ciutadania, que des de la major objectivitat i veracitat possibles, assegura el debat social i la pluralitat d'opcions, s'ha considerat durant molt de temps una peça clau per a la salut de les democràcies. Tradicionalment es considera que, en tant que exerceix el seu paper d'element de control de les elits econòmiques i polítiques, és creadora d'opinió pública, i intermediària i gestora del necessari diàleg entre aquestes i la ciutadania. El periodisme d'investigació ha estat el màxim exponent d'aquesta premsa lliure, gràcies a la seva reputació de rigorós i vigilant, guanyant-se la credibilitat i el respecte dels ciutadans, que hi han dipositat la seva confiança. El periodisme d'investigació com a eina de denúncia de les activitats poc transparents per part d'aquells que ostenten el poder, es pot documentar ja al S. XVIII, cap al 1721, encara que van ser els *muckrakers*¹ els que, a finals del S. XIX i principis del XX es van convertir en figures mítiques del periodisme d'investigació. Van destacar pel seu compromís social i les seves denúncies van obligar el president Roosevelt a prendre mesures per pal·liar alguns dels problemes exposats per ells. D'aquesta forma, els *muckrakers* i el periodisme d'investigació van contribuir a l'execució de reformes socials molt necessàries.²

Però el periodisme d'investigació s'ha vist sacsejat també pel terratrèmol que ha suposat l'aparició d'internet a les nostres vides. Aquest terratrèmol ha succeït en un moment en el qual la confiança dipositada tant en les institucions i els seus mecanismes de poder (legislatiu, executiu i judicial), com en el que hauria d'exercir

¹ De l'anglès *muck*, fems, i *rake*, rasclet.

² Sobre els *muckrakers* veieu: Casal, F. M. (2007). Introducció al periodismo de investigación contemporáneo en la prensa estadounidense. *Doxa Comunicación. Revista Interdisciplinar de Estudios de Comunicación y Ciencias Sociales* (5). Requejo Alemán, J. L. (2011). El legado de los Muckrakers. *Question*, 1.

d'element vigilant d'aquest poder (la premsa), s'esquerda. Els equilibris de poder es trontollen i entren en joc nous termes, de la mà de les noves tecnologies, que dibuixen un nou escenari, el de l'espai de fluxos i el temps atemporal que obri molts dubtes entorn de qüestions com ara qui i com serà el futur de la pràctica periodística, però també moltes possibilitats.

Davant aquest nou panorama i els reptes i possibilitats que planteja, és ineludible agafar-se un moment per analitzar, a partir de la dissecció de dos casos paradigmàtics del periodisme polític d'investigació, com ha canviat aquest tipus de periodisme amb la irrupció d'internet, i intentar esbrinar si malgrat les diferències i l'evolució experimentada, o precisament gràcies a elles, podem seguir parlant d'un periodisme vigilant i crític, que garanteixi la democràcia, ara a l'aldea global.

1.2. INTERÈS I RELLEVÀNCIA DEL TEMA

Va ser quan vaig començar a estudiar comunicació que em vaig adonar de quelcom que no m'havia aturat a pensar mai: la importància del periodisme per a la salut democràtica. Va ser una mena de revelació d'una realitat tan inqüestionable que no m'entrava al cap com no ho havia caviat abans. No són poques les veus que parlen de retrocessos democràtics, i que ens avisen d'una crisi de la democràcia. El jurista italià Luigi Ferrajoli ja va escriure el 2005 que "el primer factor de crisi el constitueix la personalització i verticalització de la representació política"³, que deriva en una debilitat del control parlamentari al govern, convertit en un òrgan "monocràtic" incapacitat per representar la voluntat de tot el poble. A això afegeix Ferrajoli que "el segon, i encara més greu, factor de crisi consisteix en el procés de progressiva confusió i concentració dels poders que s'està imposant a les nostres democràcies."⁴ Segons ell aquest procés de confusió és a causa de la primàcia del mercat a l'esfera pública.

Cap al mercat com a poder en l'ombra apunta també Sampedro, el qual acusa la premsa no tan sols de no haver exercit com a poder capaç de controlar els altres tres, sino que a més a més, ha afavorit aquesta crisi democràtica. En paraules de Sampedro "al llarg del segle XX els governs, els parlaments i els jutges es van veure sotmesos a la pressió d'altres dos poders: el quart poder de la premsa i la "mà invisible" del Mercat. Per ser exactes, aquesta última ha acabat imposant-se: no de

³ Ferragoli, L. (2005) *La crisis de la democracia en la era de la globalización*. Análes de la Cátedra Francisco Suárez n.39 pag.37-51. Pag. 38.

⁴ Ferragoli, L. *La crisis de la democracia en la era de la globalización*. Análes de la Cátedra Francisco Suárez, 39 (2005) 37-51. Pag. 38.

forma invisible, sinó invisibilitzada per una cobertura mediàtica afí. L'economia convertida en l'única lògica que movia als mitjans, va introduir l'espectacularització, l'escàndol selectiu i els contacontes.”⁵

Així les coses, aquesta realitat que em va semblar inqüestionable es fa avui encara més rellevant. Ens obliga a reflexionar què ha passat amb aquesta labor encomanada a la premsa, i plantejar-nos si s'ha exercit amb la diligència i/o la intensitat necessàries, o si ens trobem en un moment en què totes les *plaques tectòniques* de poder estan en moviment i reconfigurant-se, en la recerca d'un nou equilibri, pel qual el retrocés seria només momentani, i el periodisme, sobretot el periodisme d'investigació, serà altre cop essencial per recuperar i progressar en el terreny de la democràcia. I davant aquest panorama descrit de crisi, qui paper ha jugat i jugarà internet?

Durant aquests anys d'estudi, i coincidint amb diverses convulsions dins els àmbits polítics i comunicatius al nostre país i arreu del món, el meu interès per aquest tema ha anat creixent, i m'ha agradat reflexionar sobre on rau realment el poder, sobre la dialèctica continuada entre el poder polític i el contrapoder exercit per la premsa, com a fiscalitzador de l'activitat política, i que cada cop més, s'està envoltant d'acusacions de connivència amb l'objecte de la seva fiscalització.

En el context d'aquesta crisi de credibilitat, sorgeix internet i les noves tecnologies de la comunicació. Aquest nou actor global arriba en un moment en què tots els poders s'estaven concentrant en un únic punt de la balança, amb el periodisme dels grans mitjans movent-se per la lògica del mercat. “Que la veritat no esquitxi al negoci”⁶ ha provocat la ja citada crisi. Em sembla doncs que el poder actua com l'energia, que es redistribueix, i internet sembla tenir molt a dir en aquesta redistribució, tendent a compensar el buit de l'altra part de la balança, el contrapoder que la premsa tradicional ha deixat vacant.

Per això he vist molt interessant analitzar des del punt de vista del periodisme, el tractament que aquest fa dels escàndols polítics des del periodisme d'investigació. L'evolució, o revolució, que ha experimentat aquest tipus de periodisme amb internet i la societat xarxa. Per això he agafat com a exemple la confrontació entre dos casos d'especial rellevància a la història, no ja del periodisme, sinó de la història contemporània: el Watergate i l'anomenat *Cablegate*. En primer lloc abordarem el

⁵ Sampedro, V. (2015). *El cuarto poder en red. Por un periodismo (de código) libre* (Vol. 1). Ediciones Ciespal. Pag. 205.

⁶ Nieto, M. P. D. (2005). España: periodistas y medios de comunicación en el escenario del siglo XXI. Que la esperanza sea lo último que se pierda. *Telos: Cuadernos de comunicación e innovación*, (63), 54-65.

Watergate, escàndol que va acabar amb la dimissió del president dels EUA, Richard Nixon; en segon lloc, el *Cablegate* propiciat per Wikileaks, que va ser possible també gràcies a l'encara poder legitimador de la premsa tradicional, però que instal·là una nova proposta de transparència, i amb ella, moltes preguntes que caldrà plantejar-se per fer valer el dret de la societat a estar ben informada, com a fonament bàsic d'una societat democràtica.

1.3. CONTEXT EN EL QUAL ES DESENVOLUPA EL TREBALL

L'estudi del cas Watergate, Wikileaks i el cas del *Cablegate*, i el periodisme d'investigació ja són temes prou extensos i complexos per a fer una dissertació de cada un. Inclús s'ha de dir que quan parlem de periodisme, les diferències existents entre els models de diferents països i zones del món són tan diferents que cada lloc mereix una anàlisi per si mateix, malgrat el procés de convergència i homogeneïtzació ja observats per Hallin i Mancini a la seva obra de 2008 "*Sistemas mediáticos comparados : tres modelos de relación entre los medios de comunicación y la política*". I si volguéssim aprofundir en la definició del periodisme d'investigació i la seva diferenciació del periodisme de filtracions, periodisme de dades, periodisme de precisió... en tindríem per una dissertació més. Per això, i amb la finalitat de posar uns límits al treball aquí presentat, no ens recrearem més del necessari en les històries del que van ser el Watergate i el *Cablegate*. Es parlarà atenció a la metodologia emprada a l'hora d'elaborar i comunicar la informació sobre els fets, i s'analitzaran els efectes que aquests exercicis de periodisme van tenir, entenent-los com una mostra o conseqüència de l'exercici del "quart poder".

Pel que fa a la definició de periodisme d'investigació, és un terme que s'ha definit i redefinit en nombroses ocasions. En els casos apuntats trobem també allò que es considera periodisme de filtracions, i en el cas de Wikileaks, periodisme de dades.

Es farà un repàs a aquestes propostes de definició, a fi de deixar clares les característiques d'allò que entendrem durant aquesta dissertació com a periodisme d'investigació i els motius pels quals he decidit quedar-me amb aquest genèric, en el que inclourem el periodisme de filtracions, el de dades, el concepte de periodisme científic expressat per Julian Assange, i que des del meu punt de vista formen o poden formar part del que definirem com a periodisme d'investigació.

1.4. OBJECTIUS

L'objectiu general del nostre estudi és abordar quin ha estat el paper d'internet i les noves tecnologies de la comunicació en el periodisme polític d'investigació en els darrers anys del segle XXI.

D'aquest objectiu principal de la recerca es deriven tres objectius específics:

- Identificar les diferències metodològiques de la pràctica periodística en el periodisme polític d'investigació abans i després d'internet.
- Valorar les possibles similituds i/o diferències en termes dels efectes o de l'impacte d'aquest tipus de periodisme en les esferes políticospocials abans i després d'internet.
- Valorar en quina mesura la irrupció d'internet ha obligat a reconfigurar els equilibris de poder existents entre el poder polític i el poder del periodisme.

1.5. METODOLOGIA

La metodologia a seguir se centrarà en la recerca i lectura de les diferents publicacions sobre el tema. Un cop recollida la informació, caldrà identificar i classificar aquelles publicacions que puguin ajudar a definir el marc dels diferents moments històrics. Determinar quina era la situació de les relacions de poder i l'escenari en què s'exercia el periodisme abans de la societat xarxa, i l'aparició d'un nou marc totalment distint com és l'actual, amb el que anomenem espai de fluxos i temps atemporal. També seran essencials les publicacions que ajudin a construir una definició entenedora del concepte de periodisme d'investigació que ens pugui servir per a dos casos tan diferents com el Watergate i el *Cablegate*. Arribar a aquesta definició serà un pas essencial: què és periodisme de filtracions i què és periodisme d'investigació, així com el periodisme de dades, les seves relacions i finalment, un cop conegudes les característiques, veure on encaixa, si encaixa, i com ho fa, el nou periodisme de filtracions sorgit de la societat xarxa. Per altra part, serà important també classificar les dades obtingudes a través de les lectures que fan referència a l'activitat periodística respecte de la política abans i després de la societat xarxa, per així aconseguir-ne una millor confrontació de la qual s'extrauran les semblances i les diferències.

Es faran dos cronogrames o *timelines* que ens ajudaran a fer una idea del *tempo* d'ambdós esdeveniments. Es realitzarà una recerca quantitativa de l'impacte, amb un recompte dels treballs periodístics publicats al respecte durant un període

determinat de temps per cada cas. Pel que fa al Watergate el període fixat per a recomptar la publicació d'articles i reportatges sobre el tema anirà des de la detenció dels cinc homes a les oficines demòcrates de l'edifici Watergate, el 17 de juny de 1972, fins a la dimissió televisada del president Richard Nixon el mes d'agost de 1974. Pel cas *Cablegate* el període escollit va des de la publicació conjunta per part de cinc mitjans tradicionals dels cables facilitats per WikiLeaks el 28 de novembre de 2010, fins a la publicació íntegra de tots els cables per part de WikiLeaks a principis de setembre de 2011, el què va suposar la ruptura de les relacions amb els seus cinc socis. Tanmateix, els efectes de l'alliberació dels cables diplomàtics duren fins avui dia, i han generat nombrosa literatura, sobretot pel que fa a temes d'ètica periodística i seguretat, però no correspon a aquesta dissertació entrar-hi. Ens centrarem doncs en les principals publicacions fins a la ruptura definitiva de l'aliança entre aquells que van destapar el *Cablegate*.

S'elaborarà una taula per visualitzar de forma gràfica les conseqüències que va tenir cada cas pels agents implicats, i es repassarà com van ser tractades les fonts de les filtracions. Així podrem estudiar com s'originaren i construïren els relats, quina va ser la implicació dels periodistes i informadors en aquesta construcció, les conseqüències i per tant, com queda distribuït el poder abans i després de l'escàndol.

Finalment s'estudiaran i contraposaran els dos casos concrets proposats, el Watergate com a representatiu del periodisme d'investigació preinternet i el *Cablegate* de Wikileaks com a cas actual.

Durant la investigació serà necessari revisar si el procés ens acosta a l'assoliment dels objectius definits, a fi d'anar reajustant si escau. Finalment, amb l'anàlisi de la informació plantejada, s'elaboraran les conclusions.

1.6. MARC TEÒRIC

La literatura sobre la pràctica del periodisme d'investigació i sobre l'efecte que ha suposat l'arribada d'internet és extensa, sobretot pel que fa a l'estudi que l'impacte d'internet en totes les esferes, social, econòmica, política, i evidentment, la comunicativa. En el món periodístic, on la regirada que ha suposat ha estat important, ha coincidit amb un moment de crisi del periodisme amb múltiples causes. Depenent dels autors consultats, alguns apunten més cap al resultat de la concentració dels mitjans en mans dels grans conglomerats i la relació de subordinació d'aquests als poders polítics i econòmics; altres posen el focus en la baixa qualitat, derivada de l'exigència de rapidesa en la publicació, o inclús a l'intrusisme professional, el que responsabilitzaria directament a internet i les

possibilitats que ofereix. D'aquesta forma autors com Bassets a *"El último que apague la luz"*⁷ ens mostra aquesta crisi com una crisi de demanda, mentre que a l'altre costat trobem a un autor com a Sampedro que assevera que la crisi és d'oferta. Sampedro afirma: "els periodistes han de descobrir les tasques que el públic no pot o no vol fer. I les que tampoc poden realitzar-se de forma automatitzada, amb màquines. Quan les trobin, es trobaran a si mateixos. Seran remunerats. Perquè aportaran valor a la cadena."⁸ D'aquesta forma uns més pessimistes sobre el futur del periodisme pronostiquen la seva fi, mentre d'altres si veuen un futur. Però aquest obligarà a una adaptació i reajustament.

La crisi que afecta el periodisme s'ha donat en molts altres aspectes, tant de valors, com econòmica i institucional. Sembla que internet ha propiciat un moment en el qual tots els estaments de poder necessiten reinventar-se, renegociant el seu lloc. Per aquest motiu és indispensable establir un marc sociològic de la mà de la persona que potser més i millor ha estudiat els moviments tectònics del poder des de l'erupció de la societat xarxa, el professor Manuel Castells. Castells expressa amb contundència que "el poder és la capacitat relacional que permet a un actor social influir de forma asimètrica en les decisions d'altres actors socials de mode que s'afavoreixin la voluntat, els interessos i els valors de l'actor que té el poder"⁹. Sembla doncs obligatori tenir present la seva obra per a comprendre la dialèctica del poder.

Els conceptes d'espai de fluxos i temps atemporal són tractats a molta de la literatura sobre el tema. Shila Vilker refereix al treball de Castells al seu llibre "Papeles secretos: los cables de wikileaks"¹⁰, on parla del periodisme de filtracions. Aquests dos conceptes d'espai i temps es troben directament o indirectament referenciats tant per Bassets com per Sampedro, a més de Vilker, quan es parla del treball periodístic. Amb la introducció d'aquests dos conceptes ens trobem unes fronteres diluïdes per l'espai de fluxos, que fan que, per exemple, qualsevol persona arreu del món "assisteixi" a una conferència de premsa en directe a través d'internet. La lògica periòdica dels diaris i publicacions en general també desapareix. A internet ens trobem dins un flux de temps continuat que condiciona la forma de treballar, les notícies estan llestes i salten a la xarxa en qualsevol moment. Ara ja no manen les

⁷ Bassett, L. (2013). *El último que apague la luz: sobre la extinción del periodismo*. Taurus.

⁸ Sampedro, V. (2014). *El cuarto poder en red: Por un periodismo (de código) libre*. Barcelona: Icaria. p.201

⁹ Castells, M. (2009). *Comunicación y poder*. Madrid: Alianza.(p.33)

¹⁰ Vilker, S. (2012). *Papeles secretos: los cables de wikileaks*. Buenos Aires: Eudeba, Editorial Universitaria de Buenos Aires.

rotatives, sinó la necessitat de ser els primers a contar-ho, encara que això impliqui no contrastar la notícia com cal.

Convergència mediàtica, cultura participativa i intel·ligència col·lectiva són conceptes que s'han de tenir presents si es vol entendre el context actual en què el periodisme exerceix la seva labor. Diversos autors parlen d'equips multidisciplinaris i de periodisme transnacional. Per aquest motiu entendre el treball de Henry Jenkins es fa necessari per comprendre millor a un autor que té un pes important a l'hora d'aprofundir en la importància de WikiLeaks, Alberto Pampín Quian.

A l'obra de Pampín s'explica la importància cabdal de WikiLeaks per al periodisme modern. També fa referència a com aquest ha aconseguit la seva legitimació a través del periodisme tradicional, ha propiciat la narrativa transmèdia i ha obligat als *spindoctors* a renovar les seves pràctiques d'*storytelling*, això és, de construcció del relat. Aquest relat construït des de la comunicació política pretén establir un marc favorable a aquells que el contenen. Per això es basen no tant en dades objectives, com en aspectes emocionals. D'aquesta forma "La veracitat del que s'explica, deixa lloc a la versemblança. El raonament a l'emotivitat i la simplificació a la complexitat. Quan això s'aconsegueix, el relat es troba consolidat i, per tant, sostingut d'una banda important de l'audiència que no ho qüestiona i que ho accepta acríticament. Es torna hegemònic i és el paràmetre per comprendre el que succeeix i succeirà."¹¹ En aquesta batalla pel poder que s'està lliurant "L'*storytelling* és una tècnica de comunicació, control i poder per «imposar idees, generar sentit i controlar les conductes»."¹²

Així mateix el treball de Sampedro és molt útil a l'hora d'analitzar i comprendre el procés sofert pel quart poder amb la irrupció de la xarxa. Les seves publicacions tenen també un vessant polític i fa un estudi no només en el que correspon a la política actual sinó en l'activisme polític a la xarxa, activisme on trobem la figura del *prosumidor*, que en moltes ocasions es pot entendre que actua com a periodista *amateur*, o periodista ciutadà, i en la importància d'aquest activisme en la democràcia, les seves possibilitats democratitzadores i de canvi polític, exercides precisament des de la pressió i el contrapoder practicats des de la xarxa.

Aquest contrapoder va anar fortament lligat al paper de la premsa com a element fiscalitzador. En parlar del paper fiscalitzador de la premsa ho faig entenent que "La naturalesa política del periodisme enfonsa les seves arrels en el concepte mateix de la professió periodística (Dader, 2012), que sorgeix amb una triple comesa: el

¹¹ D'Adamo, O. i García, V. (2012). *Storytelling. El relato político. Más poder local*, n.9, pag. 32-33.

¹² Quian, A. (2014). *El impacto mediático y político de WikiLeaks: la historia más apasionante del periodismo moderno*. Editorial UOC.

seguiment vigilant de la vida pública; el servei als ciutadans per proporcionar-los informació sobre els seus interessos comuns, els problemes del col·lectiu i les opcions per resoldre'ls; i facilitar plataformes de discussió sobre els assumptes que afectin a la societat en el seu conjunt.”¹³

Per acabar, cal determinar el punt de partida i comprendre el context on se situa el cas concret que servirà de referent del periodisme de filtracions abans de l'era d'internet. Per analitzar i entendre el Watergate acudirem al relat dels periodistes que en van ser protagonistes, Bob Woodward i Carl Bernstein. Woodward completa anys després la seva obra amb un altre llibre, on tracta un actor essencial al periodisme de filtracions: la font de la filtració. L'anonimat de les fonts en el periodisme de filtracions és absolutament vital, i davant el nou paradigma de transparència plantejat per WikiLeaks planteja molts dubtes que també aniran sorgint durant aquesta dissertació, pel que és molt interessant conèixer el seu tractament al periodisme del S. XX, on encara parlàvem de periodisme de masses.

En aquest esforç per comprendre el context es fa necessari fer referència a les diferències entre els models mediàtics existents, pel que en el cas concret del Watergate utilitzarem el marc que ens donen Hallin i Mancini pels EUA, que ells van anomenar Model Liberal, i que es caracteritza per un desenvolupament primerenc de la premsa comercial de circulació massiva, neutralitat, amb orientació cap a la informació, pluralisme intern i una forta professionalització amb autoregulació no institucionalitzada i dominada pel mercat. Com ja s'ha comentat, la seva obra ja apuntava cap a una tendència a la convergència i homogeneïtzació, i això tenint en compte que no es menciona la incidència de la revolució digital, pel que ens serà útil per entendre com era el sistema que va permetre que Woodward i Bernstein poguessin dur a bon termini la seva investigació sobre el Watergate.

Aquests seran els referents teòrics bàsics sobre els quals construir aquesta dissertació, acompanyats d'altres autors i fonts documentals.

1.7. HIPÒTESIS

- En aquest treball de recerca es plantegen dues hipòtesis:

¹³ Gaibar, L. (2015). *Periodismo de investigación política en nuevos medios: Lista Falciani, Tarjetas Black y Caso Tarajal*. Miguel Hernández Communication Journal, n.6, pag 91-128. Universidad Miguel Hernández. (p.99)

- Hipòtesi 1: Les principals diferències que ha dut internet al periodisme polític d'investigació són tres: quant a temps disponible, quant a volum d'informació i quant a professionals implicats en la investigació.
- Hipòtesi 2: Internet ha revitalitzat el periodisme d'investigació i li ha recordat el seu paper fiscalitzador del poder. Gràcies a internet el periodisme d'investigació ha obtingut una nova eina que permetrà que recuperi el prestigi i la credibilitat que ha anat perdent en els darrers anys.

2. DEFINICIÓ DE PERIODISME POLÍTIC D'INVESTIGACIÓ

Moltes són les etiquetes assignades a distintes formes de fer periodisme que tenen en comú la seva relació amb el periodisme d'investigació: periodisme de dades, periodisme de filtracions, periodisme de precisió, periodisme científic i periodisme de dosificació entre d'altres. Tots aquests tipus de periodisme poden, en un moment donat, formar part d'una investigació periodística, encara que cap d'ells per si mateix podria anomenar-se periodisme d'investigació. Què és doncs, el què entenem per periodisme d'investigació?

2.1. PERIODISME D'INVESTIGACIÓ

Per arribar a una definició satisfactòria el treball dut a terme per Caminos Marcet és de gran ajuda. En el primer punt en què s'atura Marcet és en el de desmarcar-se d'aquells que asseguren que tot el periodisme és "periodisme d'investigació". Si comptem que la investigació i la contrastació de les informacions són inherents al periodisme, no és d'estranyar que algunes persones, entre elles María Pilar Diezhandino, José Javier Muñoz o Gabriel García Márquez, entenguin que el periodisme d'investigació és simplement periodisme ben fet¹⁴. Aquest contrasta amb l'anomenat "periodisme de transcripció", que dóna per bones les informacions rebudes de fonts oficials i ni es molesta en contrastar-les. D'aquesta forma es facilita el control per part de les institucions de les informacions que ofereixen els mitjans.

Però el periodisme d'investigació és quelcom més que la contrastació d'allò que ofereixen les fonts oficials. Per Marcet és "una especialització dins del periodisme. Una especialització tant més necessària com més s'accentua la tendència dels mitjans a publicar informacions que circulen a través de les fonts oficials de la informació."(1997:15). Per això Marcet diferencia entre la comprovació de les dades

¹⁴ Autors citats a: Marcet, J. M. C. (1997). *Periodismo de investigación: teoría y práctica*. (p.13.)

abans de publicar, fet que s'hauria de donar sempre, i investigar sobre allò que algunes persones o institucions volen mantenir ocultes. I per a dur a terme aquesta investigació fa falta temps, temps que en la pràctica del periodisme del dia a dia no es té. Tenim ja dos nous factors a tenir en compte. Per una part la voluntat de descobrir el què altres pretenen ocultar i per l'altra, la necessitat de disposar del temps necessari per a dur a terme la investigació. Marcet cita a Ricardo Arqués que afirma que "a manera de símil podríem dir que el periodisme ben fet mostra una fotografia de la realitat, mentre que el periodisme d'investigació mostra una radiografia d'aquesta. Això que no emergeix a primera vista, però que hi és. Alguna cosa que roman oculta i només surt a la llum amb una tècnica i treball especials." I fer aquesta radiografia porta temps.

A aquests dos factors, descobrir allò que s'ha ocultat i disposar de prou temps per fer-ho, és necessari afegir-hi una altra característica aportada per Petra María Secanella (1986: 34) a la qual cita Marcet. Secanella parla de tres línies bàsiques per definir el periodisme d'investigació, parla de la intenció d'ocultació per part de persones i/o institucions, que cal que sigui producte de la iniciativa personal del periodista i de què sigui informació rellevant. Si bé estic d'acord quan parla sobre la intenció de mantenir quelcom ocult, no crec que la iniciativa personal hagi de ser un tret a tenir en compte quan parlem de periodisme d'investigació. Si fos així, hauríem de descartar tots els treballs que parteixen d'una filtració, encara que després s'hagi fet una investigació escrupolosa, només pel fet que la primera empenta no ve del periodista. Una altra possibilitat està a sostenir que un periodista sempre està a l'aguait d'històries ocultes, i que aquesta "iniciativa personal" existeix en tant que aquells que fan arribar la filtració coneixen la disposició del periodista a realitzar la investigació. Sigui com sigui, Secanella aporta una característica molt necessària: la rellevància. L'objectiu de la investigació ha de ser important per a la societat. Si assumim que el periodisme és important pel correcte funcionament de la democràcia, és normal pensar que pugui ser rellevant perquè la ciutadania es formi una opinió sobre temes que li puguin afectar, pot ser i ha de ser objecte del periodisme d'investigació. Per una altra banda, és evident que allò que no afecti a amplis sectors de la societat i que estigui inscrit en la intimitat i la vida privada de les persones no hauria de considerar-se un objectiu, i quan ho és no estem parlant, precisament, de periodisme d'investigació.

En el seu treball, Marcet cita a Quesada quan aquesta autora caracteritza el periodisme d'investigació per:

1. Descobrir informació inèdita sobre temes de rellevància social.
2. Denunciar, mitjançant la verificació documental, fets o situacions il·legals o alegal, és a dir, que no estan regulats per la llei, i que van en contra de l'interès

públic general. Denunciar, per descomptat, amb noms i cognoms o amb els noms concrets de les institucions o empreses implicades en els fets.

3. Verificar tot el procés de recerca amb un sistema de doble contrast de dades, mitjançant la utilització de documents i el recurs permanent a fonts independents, amb la finalitat de portar a zero el marge d'error en el publicat.

4. Trencar el silenci de les fonts oficials implicades en aquests temes, forçant-les a respondre de les seves actuacions davant l'opinió pública. (Quesada en AAVV, *Estudis de Periodística IV*, 1996:179).

De l'aportació de Quesada cal recalcar el punt dos, en tant que parla de denunciar com una de les característiques del periodisme d'investigació, i el punt quatre, que obliga a les fonts oficials a trencar el seu silenci. Aquests dos punts posen en marxa la dialèctica del poder. A través de la denúncia pública la ciutadania s'assabenta d'allò que es pretenia mantenir ocult, i reacciona exigint respostes, i les fonts oficials es veuen obligades a donar les explicacions exigides. Aquesta és la forma en què el periodisme d'investigació es mostra valuós per al manteniment d'una societat democràtica, quan exerceix realment de contrapoder.

La utilització de fonts diferents de les oficials i d'unes tècniques i metodologia pròpies també s'han apuntat com a característiques d'aquest tipus de periodisme. Evidentment, la utilització de fonts no oficials ve implícit si allò que volem descobrir és ocultat per aquestes mateixes fonts. Pel que fa a la metodologia, es pressuposa que l'error no hi té cabuda. Un mal pas en aquest camí podria suposar conseqüències molt greus pel mitjà que fa la publicació i pel periodista.

Sumant tot el que s'ha exposat es pot concloure que el periodisme d'investigació és aquell que recerca més enllà de les fonts ordinàries oficials per tal de donar llum sobre qüestions de rellevància social que es volen mantenir ocultes. La denúncia d'aquesta veritat vendrà després d'un escrupolós procés de contrastació. Això obligarà a aquells que pretenien ocultar-ho a trencar el seu silenci.

Repassem ara on podem ubicar les tipologies de periodisme que s'han mencionat al principi d'aquest punt.¹⁵

¹⁵ La informació per a redactar aquest apartat s'ha extret de: Marcet, J. M. C. (1997). *Periodismo de investigación: teoría y práctica*. I de: Marcet, J. M. C. (1997). Periodismo de filtración, periodismo de investigación. *ZER*, (2), 129-146.

2.2. PERIODISME DE FILTRACIONS I PERIODISME DE DADES

Agafem aquests dos termes que són els rellevants pels casos que es tractaran en aquesta dissertació, encara que el periodisme científic és el que assegura Assange que duu a terme amb WikiLeaks, definir com a científica la proposta de WikiLeaks és segons Sampedro, massa altisonant. El que proporciona WikiLeaks són les filtracions de grans bases de dades sense editar que permeten que qualsevol efectui la seva investigació i tregui les seves pròpies conclusions. Tractar amb aquest volum de dades no és fàcil, i les habilitats necessàries per fer-ho han fet que també s'entengui com a periodisme de precisió, el periodisme que consisteix en la recerca i comparació de dades a fi d'extreure una història i unes conclusions.

Vist així, el periodisme de dades ha existit sempre amb la diferència de que actualment s'utilitzen eines tecnològiques avançades i que el volum d'informació a tractar es multiplica de forma exponencial, pel que les competències de qui duu a terme aquesta tasca requereixen d'una formació adequada.

Per una altra banda, aquestes dades poden provenir d'una filtració, que origini aquesta investigació. Altres vegades la filtració és només una guia o pista a seguir per part del periodista, que haurà d'aconseguir les dades i informacions pel seu compte. D'aquesta forma, podem veure com tot està relacionat, o pot estar-ho, amb el periodisme d'investigació.

Però cal anar amb compte, no tot el periodisme de dades ni tot el periodisme de filtracions és periodisme d'investigació. Perquè ho sigui cal que s'acompleixin les característiques assenyalades al punt anterior. Les dades que s'investiguen poden haver estat subministrades per fonts oficials, o poden estar disponibles i obertes al públic esperant que algú vulgui interpretar-les. No veiem aquí interès d'ocultació, i encara que el resultat pugui ser un treball periodístic de gran qualitat i utilitat per a la societat, no estaríem davant d'un cas de periodisme d'investigació.

Pel que fa a les filtracions, novament el treball de Marcet es fa rellevant per a discernir la seva importància. Marcet ens adverteix dels possibles interessos ocults de qui filtra, més quan aquesta persona entrega al periodista una feina acabada i llesta per a publicar. Marcet és contundent "El veritable periodisme d'investigació és aquell en el qual el periodista, a través d'intuïció, el seu treball, el seu esforç i les seves pròpies fonts, descobreix alguna cosa que el públic no coneix i que les persones afectades desitgen mantenir en el més estricte secret. El fals periodisme d'investigació és, per contra, aquell en el qual el professional no fa sinó treballar

sobre unes dades completes que li han estat subministrades per una font d'informació que és anònima o que exigeix romandre en l'anonimat."¹⁶

L'anonimat de les fonts, segons Marcet, resta valor a la peça periodística, i només està justificada pel risc que pugui existir per aquestes fonts si es descobreix la seva identitat. Des de la presumpció que qui filtra té un motiu per fer-ho, sembla normal que per ser honestos amb el públic es reclami conèixer la identitat de les fonts, però i si aquest motiu és la ferma creença de què la societat necessita saber el que els poders volen mantenir ocult?

Marcet tanca el dilema apel·lant a la diligència en l'exercici de la labor periodística. Si allò que filtren les fonts supera les contrastacions a les quals se sotmet amb èxit, és possible publicar-ho mantenint l'anonimat de la font. "Podem concloure que en el treball de recerca la filtració és útil per obtenir referències o pistes que els periodistes usaran per ratificar o desmentir el caràcter de la filtració. La filtració ofereix així pistes importants i es converteix en una bona base perquè el mitjà pugui investigar les dades que s'han posat al seu abast, busqui més informació, la comprovi, amplii i, finalment, la publiqui."¹⁷

Després d'aquesta exposició i un cop fetes les definicions, assumirem que els dos casos que es tractaran en aquesta dissertació s'emmarquen dins el periodisme d'investigació, i que d'una manera o una altra, en ambdós casos podrem trobar periodisme de filtracions i periodisme de dades.

3. EL CAS WATERGATE

Per poder comprendre com es van anar desenvolupant els fets que van acabar en la dimissió de Richard Nixon, president dels EUA en aquells moments, cal situar-nos en el moment i el lloc en què van ocórrer. També resulta necessari entendre el fort arrelament de la tradició democràtica a aquest país, lligada a la llibertat de premsa. Conèixer la personalitat del president Nixon i la seva forma de fer política resultaran, així mateix, peces claus per dibuixar l'escenari en què van ocórrer aquests fets.

El seguiment que es va fer del cas des dels seus inicis per part del *Washington Post*, va culminar amb l'obtenció del premi Pulitzer per part del diari. Si bé el *Post* no va ser l'únic mitjà que va investigar i parlar sobre l'assumpte del Watergate, van ser els que més i millor atenció van parar en allò que en un principi es va voler descriure com un "robatori de tercera". En la seva etapa més primerenca, l'obstinació del *Post* en mantenir viva la història del Watergate és summament important. Per aquests

¹⁶ Marcet, J. M. C. (1997). Periodismo de filtración, periodismo de investigación. *ZER*, (2), 129-146.

¹⁷ Marcet, J. M. C. (1997). Periodismo de filtración, periodismo de investigación. *ZER*, (2), 129-146.

motius, a l'hora de tractar com es va dur a terme la investigació periodística, es farà centrant-nos en la que es va dur a terme des de la redacció del *Post*.

Així mateix, resulta convenient aportar un cronograma dels fets, perquè sigui més fàcil visualitzar els diferents esdeveniments d'un cas summament complicat. Això permetrà també fer una valoració del temps dedicat per part del *Post* a la investigació, el que facilitarà la comparació amb el temps que es va dedicar a això mateix a l'altre cas que ens ocupa.

Pel que fa a les conseqüències, s'aporta una taula amb les principals figures implicades i com es va resoldre el cas per a cada un d'ells, acompanyada d'una breu explicació.

La recerca, recompte i anàlisi dels articles i reportatges publicats ha estat dura i no massa fructuosa. La informació és dispersa i difícil de recollir quantitativament. Algunes persones estimen el recompte en 227 articles i reportatges publicats sense especificar àmbit geogràfic ni en quin període de temps concret, si bé no delimiten el període i l'àmbit geogràfic. Per mi no ha estat possible comprovar aquesta xifra. Malgrat les dificultats, veig important oferir els resultats que sí que he pogut obtenir d'aquesta recerca, a fi de poder comparar-los amb els de l'altre cas d'estudi i fer-ne una valoració.

3.1. BREU INTRODUCCIÓ AL CONTEXT POLÍTICOSOCIAL

Com ja s'ha comentat al marc teòric, la premsa dels EUA s'emmarca dins el model liberal descrit per Hallin i Mancini. El desenvolupament primerenc de la indústria periodística que caracteritza aquest sistema va ser possible gràcies a, entre altres coses, una tradició democràtica i un marc legal favorable a la llibertat de premsa que es reconeix a la constitució dels EUA. Aquesta, a la seva primera esmena, aprovada el 1791, diu "Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the Government for a redress of grievances".

El Watergate va tenir lloc poc temps després de la filtració, i posterior publicació d'allò que es va conèixer com a "Els papers del Pentàgon", que van suposar una forta sacsejada a la Casa Blanca per la constatació de la mala gestió que es va fer de la guerra de Vietnam, enganyant a la població de forma conscient i deliberada sobre les actuacions dels EUA, la informació de què disposaven i el cost real d'aquesta guerra.

Aquesta filtració va ser rellevant per dos motius. Per una banda Nixon va sentir-se amenaçat i enfellonit per la deslleialtat que deixava al descobert les vergonyes d'administracions anteriors. Aquest va ser un dels motius que el va portar a crear-se

el seu equip de persones conegut com a “fontaners”¹⁸. Per una altra banda, la llibertat de premsa es va veure reforçada després d’una dura pugna als tribunals, entre el Govern que apostava per la censura sota el pretext de preservar la seguretat nacional, i els diaris The New York Times i The Washington Post, que reclamaven el seu dret d’informar a la ciutadania.

Les paraules del jutge Gurfein en defensa de la llibertat d’expressió, de premsa i d’informació van ser rotundes: “La seguretat de la nació no radica solament en les rampes de llançament de coets nuclears. La seguretat està també dipositada en el valor de les nostres institucions lliures. Una premsa enutjosa, una premsa agressiva, és quelcom que ha de ser suportat per aquells que exerceixen l’autoritat, precisament amb la finalitat de preservar els nostres majors valors: la llibertat d’expressió i el dret de la gent a estar informada... No és simplement l’opinió d’un columnista o d’un escriptor d’editorials el que la Primera Esmena protegeix. El que protegeix és el lliure flux d’informació que permet al públic estar al corrent de les accions del Govern.

Aquests són temps problemàtics. No hi ha major vàlvula de seguretat davant el malestar i el cinisme sobre el Govern, que la llibertat d’expressió en qualsevol de les seves formes. Aquest ha estat l’esperit de les nostres institucions a través de la nostra història. Aquest ha estat el credo de tots els nostres presidents. És a més un dels més marcats trets de la nostra vida nacional que ens distingeixen d’altres nacions sota diferents formes de govern.

Per les raons donades, la Cort no mantindrà l’ordre restrictiva, la vigència de la qual acaba avui i denegarà la petició del Govern sobre una prohibició prèvia.”¹⁹

En aquest punt és pertinent i necessari mirar d’entendre la personalitat del president Nixon. Richard Milhaus Nixon provenia d’una família modesta, bon estudiant però amb escasses habilitats socials. Va estar allistat a la Marina durant la Segona Guerra Mundial i va iniciar la seva vida política als 33 anys. Des dels inicis es va guanyar el sobrenom de “Tricky Dicky”, que deixava molt clar que per ell qualsevol trampa o truc eren vàlids si afavorien els seus interessos. Anticomunista declarat, va participar com a senador en el Comitè d’Activitats Antiamericanes. Va ser vicepresident durant els dos mandats d’Eisenhower, del 1953 al 1961. Durant la campanya a la reelecció va protagonitzar el que es considera el primer ús partidista del nou mitjà del moment, la televisió.

¹⁸ Els fontaners van ser una unitat secreta depenent en exclusiva del Despatx Oval, creada després de la filtració dels *Pentagon Papers* per tractar d’evitar les filtracions. Per això es van reclutar a antics agents de la CIA i persones relacionades amb l’espionatge. La seva seu estava a la mateixa Casa Blanca. Aquesta unitat no només va dedicar-se a evitar les filtracions, sinó que també van dur a terme pràctiques il·legals en contra d’aquells que el president considerava els seus enemics. Sánchez Hernández, C. (2005). Nixon, o la arrogancia del poder: treinta años después del Watergate (1974-2004). *Nómadas. Critical Journal of Social and Juridical Sciences*, 11(1).

¹⁹ Ramírez, P.J. (2018) *La verdad sobre los ‘Papeles del Pentágono’*. El Español. Recuperat de https://www.elespanol.com/opinion/20180128/verdad-papeles-pentagono/280591946_12.html

Va ser durant les eleccions del 1960, en les quals s'enfrontà amb John F. Kennedy per la presidència dels EUA, quan va cristalitzar tot el despreci que sentia cap els EUA. Durant aquesta campanya va tenir lloc el debat electoral televisat que es posa com a referent a tots els manuals de comunicació per mostrar el poder de la imatge i la importància cabdal del nou mitjà. Kennedy guanyà les eleccions per un estret marge i baix les sospites d'un frau electoral on fins i tot semblava estar implicada la Mafia²⁰ dels EUA. I això va marcar a Nixon.

El 1968 el president republicà Johnson estava massa perjudicat a causa de la guerra de Vietnam, i no es va presentar a la reelecció. Nixon aprofità aquest escenari per reaparèixer com a líder fort i presidenciable, amb un "pla secret" per acabar amb la guerra de Vietnam. Nixon guanyà aquestes eleccions apel·lant a una majoria silenciosa d'americans treballadors de classe mitja. Durant aquest primer mandat va tenir lloc la filtració coneguda com "Els papers del Pentàgon" per part de Daniel Ellsberg.

L'animadversió del president per la premsa queda retratada en les paraules del mateix Nixon a una gravació del 22 de febrer del 71 al Despatx Oval en la qual afirmava: "A curt termini, jo crec que seria molt més fàcil acabar amb això a l'estil dictatorial: matar a tots els periodistes i seguir endavant amb la guerra".²¹

El cinisme amb el qual va afrontar els dos anys d'investigació del cas Watergate, juntament amb tot el que va sortir a la llum a causa d'aquest cas, incloses les cintes que el mateix Nixon va gravar al seu despatx, ens mostren una personalitat de mentider compulsiu i gairebé patològic, amb una ferm creença de què la seguretat nacional i la qüestió d'estat està per sobre de la legalitat i fins i tot, de la Constitució.

El finals dels anys 60' van ser una època convulsa als EUA. La guerra de Vietnam s'havia cobrat ja moltes vides i el rebuig de la societat americana era cada vegada més fort. A les manifestacions pacifistes s'hi sumen diferents moviments que, d'una forma o una altra reivindicaven un canvi i reclamaven més drets civils. Successos com l'assassinat de Martin Luther King el 1968 van radicalitzar a aquells que lluitaven contra el racisme, que van abandonar la no-violència. Les universitats van ser un altre focus de mobilitzacions i una segona onada de feminisme va envair el país. També els nadius americans es van sumar al devessall reivindicatiu, i a principis dels 70 van ocupar a Washington la seu del Bureau of Indian Affairs per exigir l'acompliment de les promeses fetes a les seves nacions al llarg de la història.

El Watergate va tenir lloc en aquest ambient de disconformitat i reivindicacions de les quals es feia ressò la premsa, amplificant les reclamacions dels descontents, que creixien dia a dia a causa de la guerra de Vietnam. Curiosament va ser aquest

²⁰ Segons Sánchez Hernández, C. (2005). Nixon, o la arrogancia del poder: treinta años después del Watergate (1974-2004). *Nómadas. Critical Journal of Social and Juridical Sciences*, 11(1). Joseph Kennedy va reunir a un hotel de Chicago a destacats membres de la Màfia, i va aconseguir milers de vots pel seu germà.

²¹ Woodward, B. i Bernstein, C. (2013) *The original Watergate stories*. Diversion Books. (kindle ebook) (pos. 79).

clima de violència i desordre el que possiblement va propiciar el triomf de Nixon, amb la seva promesa d'ordre i de posar fi a la guerra, dirigida a la "majoria silenciosa", el 1968.

El 17 de juny de 1972 cinc homes van ser detinguts entrant de forma il·legal a les oficines del Comitè Nacional del Partit Demòcrata a l'edifici Watergate. Portaven sofisticat material per a realitzar escoltes, però el que va cridar especialment l'atenció va ser que un d'ells afirma davant el jutge ser exagent de la CIA. Aviat es van poder relacionar els homes de l'assalt amb el Comitè de Reelevació del President (CRP). La investigació institucional va córrer paral·lela a la duta a terme per la premsa. No hi ha un consens absolut en la importància de la premsa en la caiguda de Nixon. En el que si sembla haver-hi un acord, és en què gràcies al *Post* la història va seguir viva per a l'opinió pública, i que això va ajudar a pressionar per a seguir investigant per part de l'FBI primer, i del Congrés després. Val a dir que el Congrés era en la seva majoria demòcrata. La separació de poders i les lleis sobre la llibertat de premsa van ser també d'importància cabdal, però van ser les gravacions que el mateix Nixon va efectuar al seu despatx, les que van acabar amb el seu mandat. En elles es demostrava clarament la seva implicació en tota una trama d'abusos, espionatge i corrupció. Però sobretot, es va poder comprovar la conspiració per obstruir l'acció de la justícia, i així ho deixen reflectit Woodward i Bernstein "Hadelman va dir que a Mitchell se li havia ocorregut un pla pel qual la CIA apel·laria a la seguretat nacional si l'FBI continuava investigant els secrets del Watergate.

Nixon va donar la seva aprovació al pla i ordenà Hadelman que convoqués al director de la CIA, Richard Helms, i al subdirector Vernon Walters.

'Jugueu dur -van ser les instruccions del president-. Així és com juguen ells i així és com començarem a jugar nosaltres'. El contingut de la cinta es va fer públic el 5 d'agost de 1974. Quatre dies més tard, Nixon va presentar la dimissió."²²

3.2. LA INVESTIGACIÓ PERIODÍSTICA DEL WATERGATE.

"Quan la història havia crescut fins al punt en què la grandària de la mateixa se'ns va venir damunt, ja ens havíem endinsat profundament en el corrent. Una vegada que em vaig trobar dins l'aigua més profunda al mig de la correntia, no hi havia tornada enrere"

Katharine Graham, editora del Washington Post.

El redactor en cap del *Washington Post* va encomanar a Woodward que s'apropés a la redacció per cobrir el que en principi semblava un robatori a les oficines del Comitè Nacional del Partit Demòcrata, a l'edifici Watergate. Les primeres informacions que van arribar al diari van ser notificades via telefònica des de l'interior mateix de l'edifici, per part d'un periodista veterà de successos del Post.

²² Woodward, B. i Bernstein, C. (2013) The original Watergate stories. Diversion Books. (kindle ebook) (pos. 130-135).

Ens trobem aquí amb una primera forma de dividir el treball, ja que s'apunta al fet que, malgrat la seva veterania, Alfred E. Lewis no havia escrit mai un reportatge, i que el seu treball era el d'assabentar-se dels detalls de les notícies per traslladar-los a algun reporter que l'escriuís per ell. Així doncs, podem parlar d'especialització, almenys en aquest cas. Cal ressenyar que Woodward no portava ni un any treballant al Post, i que l'encàrrec li va arribar precisament per l'escassa importància que, en un principi, semblaven tenir els fets.

El següent pas de Woodward va ser personar-se a l'audiència per assistir a la compareixença dels detinguts davant el jutge. La declaració d'un dels detinguts, James McCord, que afirmà treballar per la CIA, va ser la que va captar l'atenció del periodista.

Un cop arribats a aquest punt, crida l'atenció el fet que "Vuit reporters, seguint les instruccions d'Alfred E. Lewis, estaven ja treballant en la història i donant-li consistència..." (Woodward i Bernstein 1974:16) Queda clar que a l'inici van ser diversos els periodistes de la redacció dedicats al cas, entre ells, Bernstein.

La importància que en un principi va donar el redactor en cap local, Barry Sussman, al cas de l'assalt al Watergate, va ser rellevant en tant que el va considerar digne d'anar en primera pàgina i de mantenir-hi a Woodward i Bernstein treballant-hi. Les declaracions del cap de campanya de Nixon, John Mitchell, van negar qualsevol tipus de relació amb McCord i la resta d'assaltants. Això no va evitar que Woodward i Bernstein fessin el primer pas en periodisme d'investigació: no donar per bona la versió oficial i cercar allò que es vol ocultar. Amb una guia telefònica i amb diverses cridades es va anar dibuixant el perfil de McCord.

Per tal de no anar detallant pas a pas com es va dur a terme la investigació, que ja expliquen prou bé els protagonistes al seu llibre "Tots els homes del President", s'ha de dir que una feina gairebé rutinària durant tota la investigació són les cridades telefòniques. Recordem que estem parlant dels anys 70, no es disposava de telèfons mòbils ni de serveis ràpids de missatgeria. Molta de la feina d'investigació feta durant el Watergate va ser a través de trucades, tant a possibles testimonis com a personal que pogués oferir alguna informació, per petita que fos. A les cridades els periodistes s'identificaven sempre com a tals, donant el seu nom i el nom del mitjà pel qual treballaven. Aquestes cridades no es gravaven, sinó que s'anava prenent nota de les informacions que aconseguien obtenir, i també d'algunes reaccions que els semblaven estranyes o interessants. Això és important perquè la bona comprensió del factor psicològic, tant per interpretar com per obtenir la informació, va ser important durant el curs de la investigació. Una de les normes que es van establir a ells mateixos va ser la de no tirar mai cap nota, que s'arxivaven escrupolosament per poder revisar-les sempre que es feia necessari.

És important mirar de fer-se una idea del volum de feina de què estem parlant només amb aquests dos punts de la metodologia de treball. Per una part les cridades, que no sempre eren a persones amb desitjos de parlar, es repetien en moltes ocasions, fos per insistir, per confirmar o per mirar d'obtenir nova informació. Segons ells mateixos conten "cada un d'ells (Woodward i Bernstein) va mantenir una

relació separada de telèfons. Cridaven a tots ells almenys dos cops per setmana (...) Entre els dos van arribar a tenir una llista de noms que va créixer fins a arribar a uns quants centenars, dels quals menys de cinquanta estaven interrelacionats, és a dir, a ambdues llistes." (Bernstein i Woodward 1974:54) Aquesta manera de treballar té també a veure amb la protecció de les fonts i amb el factor psicològic del qual ja s'ha parlat, ja que aportava seguretat i confiança el fet de tractar només amb un d'ells, i els permetia desenvolupar relacions personals. La importància dels contactes i les relacions personals per al periodisme d'investigació es troba també en l'obra de Marcet, i queda palesa en aquest gran cas de periodisme d'investigació, on podem trobar com en més d'una ocasió les relacions personals són les que ajuden a posar en camí als reporters a l'hora de seguir una pista, més encara si tenim en compte a qui ja s'ha convertit en gairebé un mite, *Deep Throat*, del qual es parlarà en tractar les fonts.

La conservació i revisió de les notes formaven part de la rigurositat que és esperable per part dels professionals del periodisme i que, a mesura que s'anaven descobrint noves dades que els apropaven a esferes de poder més elevades, es veien en la necessitat de seguir si no volien fer un pas en fals, on es podria perdre tota la credibilitat, i per tant, tota la feina. La comprovació de les notes, de noves dades, retalls de diaris i notícies d'arxiu era una constant a l'hora d'escriure cada nova peça. A falta d'ordinadors i d'una base de dades electrònica "Sussman es va convertir en una enciclopèdia sobre tot el relacionat amb el cas Watergate, una font de referències a la qual es podia recórrer quan fallaven els arxius. Quan s'apropava l'hora de tancament i no hi havia material disponible, podia coure aquelles dades en una ràpida infusió i treure d'elles una informació significativa per donar suport a allò que, d'una altra forma, hauria semblat la més dèbil de les revelacions. A la ment de Sussman tot s'acoblava. El Watergate era un trencaclosques i ell recollia i muntava els seus components." (Bernstein i Woodward, 1974:56).

Els viatges i les visites a persones que poguessin aportar informació valuosa també van ser una constant. Algunes vegades es tractava de parlar amb funcionaris, fiscals, advocats o persones relacionades amb la investigació. D'aquest tipus d'entrevistes s'esperava obtenir alguna novetat rellevant per a ser convertida en article, novetat que s'havia de comunicar amb prou temps per a poder redactar un article abans del tancament de l'edició. Aquest és un factor a tenir molt en compte, ja que l'hora de tancament i la periodicitat diària marcaren d'alguna forma el ritme de la investigació. Si bé els superiors de Bernstein i Woodward van confiar en ells i en la història que estaven contant, donant temps i recursos per a dur a terme la investigació, no és menys cert que era necessari mantenir l'interès en la història, mantenir-la "viva", motiu pel qual en moltes ocasions la redacció dels articles es feia a contrarellotge. A més a més, un cop l'escàndol havia crescut tant que molta gent ja no dubtava de la implicació de la Casa Blanca, els altres diaris van mostrar el seu interès en un cas que en principi, malgrat estar a l'abast de tothom, havien menystingut.

Ja s'han mencionat els contactes personals dels dos periodistes a l'hora d'obtenir informació. Gràcies a aquests contactes es van poder fer amb un llistat, classificat com a document secret, de les persones que treballaven al Comitè de Reelectió del

President (CRP) amb els seus respectius números de telèfon. Sobre el CRP van recaure les primeres sospites pel que fa a finançament d'activitats il·legals, entre elles l'assalt. Cap dels caps de les diferents seccions van respondre a les trucades, però gràcies a la llista va ser possible saber qui treballava per qui. De forma que van decidir que cada vespre, després de l'hora de tancament, visitarien als membres del CRP a les seves cases. Aquesta va ser una altra prova de tenacitat que van superar, ja que la por i les reticències a fer declaracions eren la norma. En aquestes visites, de la mateixa forma que ho feien via telefònica, s'identificaven com a reporters del Washington Post. L'objectiu era intentar entrar a la casa, ja que eren conscients que ningú no voldria parlar amb ells a la porta, a la vista de tothom. "La gent volia saber qui havia donat els seus noms als periodistes. Això resultava molt convenient perquè els donava l'oportunitat de dir-los que no els ho podien comunicar, i explicar-los la necessitat de protegir el secret de les fonts confidencials d'informació, de manera que si ell, o ella, els contaven alguna cosa, també es veurien igualment protegits." (Bernstein i Woodward, 1974:67). L'anonimat de les fonts era imprescindible perquè els que sabien alguna cosa volguessin parlar, però moltes vegades ni amb la promesa d'anonimat era suficient. Hi va haver ocasions en què van haver de recórrer a enunciar un fet, a suposar un nom, o inclús a parlar d'inicials de noms que serien o no confirmats per aquestes fonts, a fi que no haguessin de mentir si es donava el cas que algú els demanés si havien contat alguna cosa als periodistes.

S'estimen en unes 400 les entrevistes que van dur a terme durant els dos anys que va durar la investigació. La necessitat de què les informacions sobre activitats que podrien ser considerades criminals, fossin confirmades per dues fonts distintes, va ser una norma que es van imposar a mesura que creixia el cas i que aprofundien en la investigació. I encara amb això, no van poder evitar cometre dos errors crítics que podrien haver minat la seva credibilitat i, per tant, la seva feina. El primer va ser causat pel fet d'acusar de forma equivocada a tres homes, que segons ells havien rebut informació resultant d'escoltes telefòniques il·legals a la seu del Partit Demòcrata, i que haurien tingut lloc abans de la detenció del Watergate. El segon va tenir com a protagonista a Hugh Sloan, que va ser tresorer del CRP i que va dimitir per "motius personals". L'error sembla que es va adjudicar a un malentès. Sloan va malinterpretar una pregunta de Woodward, confirmant haver testificat davant el Gran Jurat sobre la implicació de Haldeman, el cap de personal de la Casa Blanca, en el cas. En realitat Sloan no va confirmar mai tal cosa, malgrat que aquesta era certa, i així li va confirmar a Woodward la font confidencial més mitificada de la història, *Deep Throat* "Possiblement no t'estic dient res que no sàpigues, però en l'essencial els fets que relateu són certs. Des de la base fins a la cúspide, tot l'assumpte ha estat una operació planejada per Haldeman. Ell manejava els diners." (Bernstein i Woodward 1974:225).

Aquest error va estar a punt de deixar-los fora de la investigació, i tant el secretari de premsa del president, Ron Ziegler, com la mateixa premsa, van aprofitar per carregar en contra del Post i dels seus dos reporters. Com ells mateixos conten "El desastre provocat per l'assumpte Haldeman va ser com veure esfondrar-se tot un edifici tan pacientment aixecat pedra a pedra" (Bernstein i Woodward 1974:229). L'incident

demostra que inclús treballant des de l'aplicació del màxim rigor en la metodologia emprada, ningú està exempt de cometre errades; però també deixà constància de la importància que té el tractament de les fonts en el periodisme d'investigació. Woodward es va trobar en una situació en què, si bé sabia per la seva font més valuosa que la informació que oferia era certa, el seu compromís de confidencialitat amb aquesta font era inviolable i va ser-ho durant molts anys. També la forma de treballar amb una altra font, en aquest cas amb Sloan, demanant confirmació o refutació d'una afirmació feta per ell, va ser el què va propiciar l'error. El tractament de les fonts és, doncs, un punt important a tenir en compte, i quelcom que s'analitzarà en els dos casos d'estudi per a poder comparar.

En aquest punt, i abans de passar al tractament de les fonts, val la pena incloure un fragment de la transcripció d'una xerrada entre Woodward i Bernstein, el professor Bruce Buchanan de la Universitat de Texas i l'assistent del Centre Ransom, Alicia Dietrich, l'any 2007.

Can you talk about why your Watergate papers are at the Ransom Center here at UT?

Bernstein: I had thought early on that somehow our papers, individually or together, ought to go somewhere. It was unclear to me how we could do it together, because Bob, at the time, had some notion what he wanted to do with his, and then a gentleman named Glenn Horowitz told me about this amazing place, and I said, "This is quite remarkable. This sounds like it's the perfect place." And at the same time, Glenn came down and saw Bob, and for the first time Glenn said, "Look, do it together."

Woodward: Because Carl had a separate filing system, I had a separate filing system, and that they needed to be merged.

B: We were both, first of all, knocked out by this incredible collection and the attention that it's received and the care of records and materials. But then, in Larry Faulkner and Tom Staley, we found two people who understood what our values were in terms of protecting our sources and our methodology and helped us come up with a way to continue that methodology into the archivist process. And that obtains today as papers are released upon the death of our sources. We were both, I think, really struck by, right away, the commitment of Tom and Larry to this notion.

W: In fact, we realized that when we got done with the process that they would ensure the protection of sources better than we could—than something just floating around in the attics...

B: We could. If something happened to us. Well, that was the other consideration was what was gonna happen? What if something happened to us, and I can't identify this, and he can't identify that?

W: And so it got us to turn over the vast bulk of the material to the Ransom Center here, but then we have a temperature-controlled, humidity-controlled space and archive-like vault out in Virginia where we have the papers and information from sources who still are alive. Now, we would not have done that had we not realized that we're getting old and we better set up a process. And it was Faulkner and Staley who really came up with the idea that we retain in this vault in Virginia control over the material until the sources die.

L'entrevista va tenir lloc amb motiu de la cessió dels arxius d'informació generats per Bernstein i Woodward a l'arxiu del Harry Ramson Center. En ella els dos periodistes parlen de l'enorme quantitat de notes i informació arxivada, i com havien portat aquests arxius per separat, malgrat que la investigació es va fer de forma conjunta. També fan referència a com encara avui en dia segueixen protegint les fonts que segueixen amb vida, i la gran importància que donen a poder seguir fent-ho. Deixen entreveure que aquesta protecció acaba un cop moren les fonts, pel que queda clar que no es tracta, en cap cas, de no permetre l'accés a una valuosa font de coneixement com són els arxius d'aquests dos periodistes sobre el cas Watergate.

3.2.1. EL TRACTAMENT DE LES FONTS

Les fonts dels periodistes investigadors del Watergate per al *Washington Post*, van ser de molt diversa índole. Recordem que la investigació va córrer de forma paral·lela a la duta a terme per part de les diverses autoritats competents²³, pel que el flux d'informació entre aquestes i els periodistes es va donar de forma continuada. En algunes ocasions s'ha volgut treure mèrit al treball d'investigació fet des del *Post*, i inclús s'ha afirmat que sempre van anar dies i inclús setmanes per darrere de les investigacions oficials. Val la pena destacar que es tracta d'això, de fonts oficials, amb versions oficials, que per tant, no aporten res a allò que s'ha convingut a entendre com a periodisme d'investigació; això és, descobrir allò que està ocult, allò que no es vol que sigui rellevat a l'opinió pública per part de, en aquest cas, les altes esferes del poder polític. Així les coses, les fonts que interessa tractar en aquest apartat són les fonts que poden aportar alguna cosa més enllà de la versió oficial dels fets.

Ja s'ha descrit com la metodologia de treball de *Woodstein*²⁴ va passar sempre per identificar-se com a periodistes des del primer moment de contactar amb una possible font. La història que van anar construint es va fer moltes vegades a partir de secretàries, funcionaris i, en general, gent de poc pes però en contacte directe amb persones que estaven o podien estar implicades directament amb el cas. A més d'apuntar allò que aquestes fonts aportaven, es va tenir molta cura d'estar atents a les reaccions i estats d'ànim d'aquestes persones. El maneig de la

²³ Des de la policia, que va dur a terme les primeres investigacions pensant que la irrupció a l'edifici Watergate era un simple robatori, fins a la investigació duta a terme per l'FBI, el comitè del Senat i el Gran Jurat, trobem tota una sèrie de fiscals, institucions i agents de l'autoritat investigant fets que van tenir a veure amb el Watergate. Sense comprendre bé les competències de cada una d'aquestes entitats es fa difícil d'entendre tot plegat, si bé un cop es va anar aprofundint en el tema, va ser l'FBI qui va suportar el gruix de la investigació. No és essencial per aquest treball definir i concretar aquest punt.

²⁴ Barreja dels cognoms dels dos reporters que s'emprava al *Post* per referir-se a ells dos alhora, segons es relata a Woodward, B., & Bernstein, C. (2017). *Todos los hombres del presidente*. Los Libros del Lince.

psicologia va ser important, tant en la construcció de les relacions personals com en aconseguir crear el clima apropiat per a treure la màxima informació possible.

Però el factor imprescindible per afavorir la col·laboració de les fonts era, com ja s'ha insistit amb anterioritat, el fet d'assegurar l'anonimat d'aquestes. Aquest anonimat venia així mateix, afavorit per la legislació existent als EUA, que empara els periodistes, no obligant-los a revelar les seves fonts. Aquest avantatge va ser utilitzat per conferir tranquil·litat a unes persones que, d'una altra forma, no haurien parlat mai; i va ser duta a l'extrem de la confidencialitat per part de Woodward, que va mantenir en secret la identitat de la cèlebre font *Deep Throat*, fins i tot pels seus caps i pel seu company Bernstein. En aquest cas en especial, fins i tot es va renunciar a citar-lo com a font anònima.

L'anonimat de les fonts és un tema controvertit, en tant que es pot pensar que existeix una intencionalitat oculta al darrere, a l'hora de revelar certes informacions. En aquest cas la major part de les fonts consultades i entrevistades van parlar sota la promesa d'anonimat. Val a dir que no van acudir de forma voluntària als dos periodistes, sinó que la interacció va partir d'aquests. La por a parlar era present i comprensible, si es té en compte l'envergadura de la trama que s'estava investigant, i les persones que hi estaven implicades. Pressuposar una intencionalitat oculta en persones que tenien més a perdre que a guanyar si es descobria que havien parlat no sembla correcte en aquest cas. Per aquest motiu Woodward i Bernstein van idear la forma de què no haguessin de parlar més del compte, llençant-los conjectures a confirmar o refutar, o emprant inicials que els poguessin ajudar a esbrinar els noms dels implicats. Aquesta forma de fer seria, per desgràcia, la que els portaria a la confusió i posterior error que gairebé acaba amb el cas.

El mètode de confirmació/refutació va esdevenir complicat i, en cap cas infal·lible. Es podria dir que no estem parlant de filtracions pròpiament dites, ja que més que investigar sobre uns arxius o dades que havien estat filtrades per una o unes quantes fonts, van haver de treballar unint diverses pistes que arribaven d'un lloc i d'un altre, construint l'immens trencaclosques que era el cas. Això serà important a l'hora de comparar el cas amb la investigació duta a terme al *Cablegate*, on la dificultat és precisament la contrària, la de saber destriar entre un mar inabastable de dades.

"Es van adonar d'altres errors de càlcul. Bernstein no hauria d'haver emprat el silenci com a confirmació, ni hauria d'haver penjat el telèfon com a mètode per aconseguir la confirmació del funcionari del Departament de Justícia. Les instruccions eren massa complicades. (Més tard s'assabentaren que l'advocat havia entès l'explicació al revés i que el què havia volgut fer era prevenir-los de què no publicassin la informació). Amb *Deep Throat* havien posat massa confiança en un codi de confirmació, en lloc d'acceptar només una declaració clara i explícita." (Bernstein i Woodward, 1974:223).

Deep Throat ha estat la font anònima més famosa de la història. La seva identitat va ser revelada per ell mateix el maig de 2005. Fins aquell moment s'havia especulat molt amb qui podia ser la persona que havia guiat al *Post* durant la investigació del

cas Watergate. Ell era William Mark Felt, un alt càrrec de l'FBI, i per tant, amb accés a informació privilegiada. Aquest accés i el seu càrrec van ser els que van donar gran rellevància a les seves aportacions, que no van ser en cap cas declaracions completes ni molt menys, documents. Com ja s'ha dit, Felt va anar guiant la investigació i moltes vegades, marcant els temps. Woodward va acceptar les condicions imposades per la font que ell considerava més fiable i destacada. I si certament aquesta identitat va ser el secret millor guardat, no és menys cert que, un cop revelat, s'ha especulat amb quines van ser les autèntiques intencions de Felt per fer el que va fer. El periodista Max Holland afirmà a *Leak: Why Mark Felt became Deep Throat*²⁵ que el motiu de Felt no era l'altruisme, ni la voluntat de fer el que és correcte, sinó quelcom molt més prosaic: demostrar que L.Patrick Gray no era la persona idònia per dirigir l'FBI, de forma que fos ell l'anomenat.

S'ha de concloure que els dos periodistes van mantenir el seu compromís amb les fonts i van intentar protegir-les dins de les seves possibilitats i malgrat que això els va ocasionar algun malentès que culminà amb error. Aquesta protecció, que no es va donar en totes les ocasions, va ser la tònica general d'una investigació on les fonts se sentien especialment vulnerables.

3.3. CRONOGRAMA

En aquest apartat es fa un recull de les dates que ens ajudaran a ubicar en el temps el cas Watergate. Inclou el moment en què Nixon va ser elegit president dels EUA, i la publicació dels *Pentagon Papers*, que com ja s'ha explicat, serà un dels detonants del Watergate. S'inclouen dates clau per entendre el desenvolupament de la investigació, així com els esdeveniments que es van succeir als àmbits judicial i polític, no oblidem que l'inici del cas es dona poc abans de la reelecció del president, i que aquest va guanyar per una àmplia majoria. Això resulta curiós si tenim en compte que mesos abans de la reelecció el Post ja havia pogut relacionar en un dels seus articles la campanya de Nixon amb els lladres del Watergate, i un mes abans ja era l'FBI qui parlava d'espionatge polític i sabotatge en nom del suport a la reelecció de Nixon. La data de publicació d'alguns articles clau resulten essencials per a l'anàlisi dels fets i les conseqüències. Per acabar, es podria haver tancat aquest cronograma amb la dimissió del president Nixon, però semblava oportú mostrar la data de la famosa entrevista de la seva entrevista amb Frost, que es va portar posteriorment al teatre i de l'obra teatral es va adaptar al cinema. I sobretot, com a mostra del respecte a la confidencialitat de les fonts, el cronograma tanca amb la data en què, per voluntat pròpia, es va donar a conèixer la identitat de *Deep Throat*.²⁶

²⁵ Shafer, J.(2012) *What made Deep Throat leak?* Reuters
<http://blogs.reuters.com/jackshafer/2012/02/21/what-made-deep-throat-leak/>

²⁶ Aquest cronograma s'ha realitzat consultant diversos web:
<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/watergate/timeline.html>
<http://watergate.info/chronology>

1968	5/9/68	Richard Nixon és elegit president
1969	20/1/69	Presa de possessió de Richard Nixon
1971	13/6/71	The New York Times comença a publicar els <i>Papers del Pentàgon: la història secreta del Departament de Defensa de la Guerra del Vietnam</i> . The Washington Post començarà a publicar els diaris més endavant.
	30/6/71	La Cort Suprema dels Estats Units permet que el <i>Times</i> i altres diaris censurats pel govern de Nixon continuïn amb la publicació dels continguts dels <i>Pentagon Papers</i> .
	3/9/71	Els "fontaners" de la Casa Blanca, I. Howard Hunt, G. Gordon Liddy i altres implicats, ingressen a les oficines del psiquiatre de Daniel Ellsberg, Lewis Fielding, a la recerca de material que pugui desacreditar Ellsberg, sota la direcció de John Ehrlichman. Aquesta va ser la primera gran operació dels Fontaners.
1972	17/6/72	Cinc homes són arrestats a les 2.30 a.m, tractant de forçar les oficines del Comitè Nacional Demòcrata a l'edifici Watergate.
	19/6/72	"Un assistent de seguretat del Partit Republicà es troba entre els lladres de Watergate", informa el <i>Post</i> . L'ex fiscal general John Mitchell, cap de la campanya per la reelecció de Nixon, nega qualsevol vinculació amb l'operació.
	1/8/72	"Un xec de \$ 25,000, aparentment destinat a la campanya de Nixon, va acabar en el compte bancari d'un dels lladres del Watergate", informa el <i>Post</i> .
	29/9/72	"John Mitchell, mentre exercia com a fiscal general, controlava un fons republicà secret utilitzat per finançar operacions de recopilació d'informació contra els demòcrates", informa el <i>Post</i> .
	10/10/72	"Els agents de l'FBI estableixen que l'assalt a Watergate es deu a una campanya massiva d'espionatge polític i sabotatge duta a terme en nom del suport a la reelecció de Nixon", informa el <i>Post</i> .
	7/11/72	Nixon és reelegit amb una gran victòria, obtenint més del 60 per cent dels vots i aixafant al candidat demòcrata, el senador George McGovern de Dakota del Sud.
1973	8/1/73	Els cinc acusats es declaren culpables quan comença el judici per robatori. Liddy i James W. McCord Jr. són condemnats.
	17/3/73	McCord escriu una carta al jutge John Sirica, al·legant que alguns dels seus testimonis van ser perjuri sota pressió i que el robatori no era una operació de la CIA. Va involucrar a altres funcionaris del govern i la Casa Blanca.

	30/4/73	Els principals empleats de Nixon a la Casa Blanca, H.R. Haldeman i John Ehrlichman, i el fiscal general Richard Kleindienst dimiteixen per l'escàndol. El conseller de la Casa Blanca, John Dean, és acomiadat.
	17/5/73	El comitè del Senat sobre el Watergate comença les seves audiències televisades a escala nacional. El fiscal general designat, Elliot Richardson, utilitza l'ex procurador general Archibald Cox com el fiscal especial del Departament de Justícia pel Watergate.
	3/6/73	"John Dean li va dir als investigadors de Watergate que va discutir l'encobriment de Watergate amb el president Nixon almenys 35 vegades", informa el Post.
	13/6/73	"Els fiscals del Watergate troben un memoràndum dirigit a John Ehrlichman descrivint en detall els plans per robar a l'oficina del psiquiatre de l'acusat del Pentàgon, Daniel Ellsberg", informa el Post.
	13/7/73	Alexander Butterfield, exsecretari de nomenaments presidencials, revela que totes les converses i trucades telefòniques a l'oficina de Nixon han estat gravades des de 1971.
	23/7/73	Nixon es nega a lliurar les cintes presidencials al Comitè Senatorial sobre el Watergate o al fiscal especial.
	20/10/73	"Saturday Night Massacre": Nixon ordena a Elliot Richardson i Ruckelshaus que acomiadin al fiscal especial Cox. Tots dos es neguen a complir i renuncien. Robert Bork considera renunciar però porta a terme la comanda.
	17/11/73	Nixon pronuncia el discurs "No sóc un lladre" en una conferència de premsa televisada a Disney World (Florida).
1974	16/4/74	El fiscal especial Jaworski emet una citació per les 64 cintes de la Casa Blanca.
	30/4/74	La Casa Blanca publica transcripcions editades de les cintes de Nixon, però el Comitè Judicial de la Cambra insisteix que les cintes han de ser lliurades.
	15/6/74	Publicació del llibre de Bernstein i Woodward " <i>All the President's Men</i> "
	27/7/74	El Comitè Judicial de la Cambra passa el primer dels tres articles de l' <i>impeachment</i> , per obstrucció de la justícia.
	8/8/74	Nixon pronuncia el seu discurs de renúncia davant un públic televisat a escala nacional.
	8/9/74	El president Ford finalitza les investigacions atorgant a Nixon un indult.
	4/5/77	Nixon dóna la seva primera gran entrevista sobre el Watergate amb el periodista de televisió David Frost.

	15/5/78	Nixon publica les seves memòries.
2005	31/5/05	W. Mark Felt, ex Director Associat de l'FBI durant els anys del Watergate, declara que és <i>Deep Throat</i> . Aquesta declaració va ser confirmada més tard pels periodistes Bob Woodward i Carl Bernstein

3.4. CONSEQÜÈNCIES POLÍTIQUES, SOCIALS I PERIODÍSTIQUES.

La desconfiança de la societat dels Estats Units en la classe política sembla una conseqüència lògica després dels esdeveniments. J Schelsinger, secretari d'Energia de Jimmy Carter parla d'un "procés de balcanització" dels Estats Units. Fins aquest moment la societat nord-americana sentia una forta dependència i admiració pels seus presidents, fins al punt que l'historiador Arthur M. Schlesinger parlà de "presidència imperial" per referir-se a l'enorme concentració de poder assolida per la figura del president en època de Nixon. La caiguda en desgràcia d'aquest serà un cop fort per a la moral de la societat americana, però a la vegada permetrà al Congrés dels Estats Units recuperar part del pes i del poder perduts. L'indult que el president Ford va concedir a Nixon no van ajudar a recuperar la confiança dels ciutadans en la Casa Blanca, i l'opinió pública de l'època no hi va estar molt d'acord amb la decisió que Nixon no hagués de respondre davant la justícia pel que havia fet.

Arran del Watergate es van aprovar una sèrie de lleis enfocades a limitar el poder del govern, però el cas també va tenir repercussions en la política exterior, i segons Kissinger, qui aleshores ocupava el càrrec d'ajudant de la presidència per Assumptes de Seguretat Nacional, l'escàndol va invalidar els acords per un Vietnam del Sud independent.

Pel que fa al periodisme, el Watergate va ser la consagració de la premsa com a "quart poder". Ara bé, no falten veus crítiques que apunten un excés de mitificació del paper de la premsa en el Watergate. Realitat o mite, a l'imaginari social ha quedat gravada aquesta investigació com un hite del periodisme d'investigació, i el premi Pulitzer que va aconseguir el Post gràcies al seguiment que va fer de la història, és una clara mostra de l'enorme valor que es va conferir en el seu moment al treball realitzat pel diari.

Per desgràcia, i segons Ben Bradlee, "per als polítics que van arribar a Washington després el Watergate, la lliçó que havien après es reduïa a una sola idea: 'Que no t'agafin'".

3.4.1. CONSEQÜÈNCIES PER ALS IMPLICATS

A la taula següent podem trobar a una columna els noms d'algunes de les persones implicades en el Watergate, i a l'altra les conseqüències que, de forma molt resumida, va tenir aquest escàndol per elles. És evident que la taula recull només

una petita part de totes les persones implicades en una trama tan grossa i enrevessada com va ser el Watergate. Les persones que apareixen són les que Woodward i Bernstein fan referència al seu llibre en el llistat dels personatges. S'han obviat els membres de la fiscalia, les conseqüències per a ells no eren rellevants, a priori, per a l'objecte d'estudi. Per la seva rellevància s'ha inclòs a Mark Felt, subdirector de l'FBI en aquells moments i que molts anys més tard va confessar ser la font que guià a Woodward durant la seva recerca.²⁷

IMPLICAT	CONSEQÜÈNCIES
Richard Nixon President dels EUA	Dimissió el 9/08/1974 davant el procés d' <i>impeachment</i> iniciat contra ell. El president Ford l'indultà.
Alfred C. Baldwin III Membre del servei de seguretat del CRP	Mai va ser acusat ni condemnat en relació amb l'escàndol de Watergate.
Alexander P. Butterfield Ajudant de presidència. Ajudant de H.R.Haldeman	No va estar involucrat en l'encobriment del Watergate i mai va ser acusat de cap crim.
John "Jack" Caufield Auxiliar a l'equip de John Ehrlichman	Sentenciat a presó per la seva participació en Watergate. Va complir solament nou mesos.
Dwight L. Chapin Ajudant de presidència, encarregat de les audiències presidencials.	Declarat culpable de fer declaracions falses i / o enganyoses, i va ser enviat al camp de correccionals de Califòrnia.
Kenneth W. Clawson Subdirector de comunicacions de la Casa Blanca.	Va continuar en el mateix lloc durant tres mesos sota la presidència de Gerald Ford.
Charles W. Colson Conseller especial del president.	Es va declarar culpable d'obstrucció a la justícia per intentar difamar l'acusat de filtrar els <i>Pentagon Papers</i> , Daniel Ellsberg. El 1974, va estar set mesos a la presó federal de Maxwell, Alabama, com el primer membre de l'administració de Nixon a ser empresonat per càrrecs relacionats amb el Watergate.
Kenneth H. Dahlberg Director financer al mitjà Oest del Comitè del Partit Republicà.	Mai va ser acusat de cap delictes relacionat amb el Watergate.
John W. Dean III Conseller del president	Es va declarar culpable d'obstrucció a la justícia davant el jutge de Watergate, John Sirica el 1973. Va admetre que

²⁷ Per elaborar aquesta tabla s'han consultat:

de la Guardia Herrero, C. (2013). Historia de Estados Unidos (Spanish Edition). *Kindle Edition*.

Stone, O. i Kuznik, P.(2015) La historia silenciada de Estados Unidos. *Kindle Edition*.

El escándalo que acabó con la carrera política de Richard Nixon, ElMundo.es (2006) Recuperat a

<http://www.elmundo.es/elmundo/2005/06/01/internacional/1117593594.html>

Revisiting Watergate. The Washington Post. Recuperat a

<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/onpolitics/watergate/Howard.html>

A Watergate Who's Who. The Washington Post (1973)

	<p>supervisava els pagaments de "dineros secrets" als lladres del Watergate, i va revelar l'existència de la llista d'enemics de Nixon. El 2 d'agost de 1974, Sirica el sentencià a d'un a quatre anys en una presó de mínima seguretat. No obstant això, va ser desviat a la custòdia dels Marshals de EE. UU. i es va mantenir a Fort Holabird en una instal·lació especial utilitzada principalment per a testimonis contra la Màfia. Va atestar en el judici dels conspiradors del Watergate: Mitchell, Haldeman, Ehrlichman, Robert Mardian i Kenneth Parkinson, que va concloure l'1 de gener de 1975. Tots, excepte Parkinson, van ser condemnats. Va ser inhabilitat com a advocat a Virgínia i el Districte de Columbia.</p>
<p>John D. Ehrlichman Ajutant de la presidència per Assumptes Interns.</p>	<p>Va ser declarat culpable de conspiració, obstrucció a la justícia, perjuri i altres càrrecs l'1 de gener de 1975, i condemnat a entre dos i mig i vuit anys de presó. El 1977, les penes van ser commutades d'un a quatre anys. Va entrar voluntàriament a la presó abans que s'esgotessin les seves apel·lacions. Va ser alliberat després d'haver complert un total de 18 mesos. Va ser expulsat de l'exercici de l'advocacia. Sol·licità l'indult del president Reagan el 1987.</p>
<p>L. Patrick Gray III Director en funcions de l'FBI.</p>	<p>Mai va ser acusat en relació amb Watergate, però el 1978, va ser acusat, juntament amb el sotsdirector Edward Miller, de, suposadament haver aprovat robatoris il·legals durant l'administració de Nixon. Gray va negar amb vehemència els càrrecs, que van ser retirats el 1980. Felt (<i>Deep Throat</i>) i Miller, que havien aprovat els robatoris il·legals durant les funcions de quatre directors diferents de l'FBI, van ser condemnats i més tard indultats pel president Ronald Reagan. Exonerat pel Departament de Justícia després d'una recerca de dos anys, Gray va tornar a la seva pràctica professional a Connecticut.</p>
<p>H.R. Haldeman Ajutant del president i cap de personal de la Casa Blanca.</p>	<p>L'1 de gener de 1975 va ser declarat culpable de conspiració i obstrucció de la justícia. Va ser sentenciat a complir de dos i mig a vuit anys, posteriorment commutat d'un a quatre anys. El 20 de desembre de 1978, després de complir 18 mesos, Haldeman va ser posat en llibertat condicional.</p>
<p>E. Howard Hunt, JR. Conseller de la Casa Blanca</p>	<p>Va passar trenta-tres mesos a la presó per un càrrec de conspiració. Va sol·licitar un perdó presidencial però va ser rebutjat per Ronald Reagan el 1983.</p>
<p>Herberts W. Kalmbach Subdirector financer del Comitè del Partit Republicà i advocat personal del president.</p>	<p>Es va declarar culpable i va ser condemnat. Va perdre la seva llicència per exercir l'advocacia, encara que va ser reintegrada el 1977.</p>
<p>Henry A. Kissinger Ajutant de presidència per Assumptes de Seguretat Nacional.</p>	<p>L'escàndol Watergate va invalidar els acords de pau per a Vietnam del Sud.</p>

<p>Richard G. Kleindienst Fiscal general dels Estats Units.</p>	<p>Va dimitir enmig de l'escàndol del Watergate, el 1973. Va tornar a la pràctica privada. El 1974, es va declarar culpable de no declarar plenament davant el Senat en una recerca prèvia al judici del Watergate.</p>
<p>Egil Krogh, Jr. Ajudant segon de presidència per Assumptes Interns. Auxiliar d'Ehrlichman.</p>	<p>El lloc de feina de Krogh a la SIU va acabar quan es va negar a autoritzar una escolta telefònica. El 1973, Krogh es va declarar culpable dels càrrecs federals de conspiració per violar els drets civils i va acceptar cooperar amb els fiscals. Va ser sentenciat a dos o sis anys de presó, encara que solament va complir quatre mesos i mig. Va ser inhabilitat per la Cort Suprema de l'Estat de Washington el 1975. Va ser readmès a la pràctica de la llei, a causa del reconeixement i acceptació del seu delictes.</p>
<p>Frederick LaRue Vicedirector del Comitè del Partit Republicà, ajudant de John Mitchell.</p>	<p>Es va declarar culpable d'obstrucció a la justícia el juliol de 1973 i va complir quatre mesos i mig.</p>
<p>G. Gordon Liddy Conseller de finances del CRP i exmembre de l'equip de John Ehrlichman.</p>	<p>Va ser sentenciat a vint anys de presó i se li va ordenar pagar \$ 40,000 en multes. Va començar a complir la condemna el 30 de gener de 1973. El 12 d'abril de 1977, el president Jimmy Carter va commutar la sentència de Liddy per vuit anys, "en interès l'equitat basada en una comparació de la condemna del Sr. Liddy amb les de tots els altres condemnats en processos relacionats amb el Watergate ", deixant la multa en vigor. Va ser alliberat el 7 de setembre de 1977, després de complir un total de quatre anys i mig.</p>
<p>Clark Macgregor Director de la campanya electoral del CRP.</p>	<p>President del CRP després de la renúncia de John Mitchell. No es van presentar càrrecs contra ell pel Watergate.</p>
<p>Jeb Stuart Magruder Subdirector de la campanya. Exajudant de Haldeman i subdirector de comunic. de la Casa Blanca.</p>	<p>Va abandonar la política i els negocis i va fer una publicació sobre la seva profunda fe cristiana després de l'escàndol.</p>
<p>Robert C. Mardian Coordinador polític del CRP. Exajudant del fiscal general.</p>	<p>Va ser condemnat per un càrrec de conspiració per obstaculitzar la investigació. Va ser condemnat a entre deu mesos i tre anys el 21 de febrer de 1975, però en l'apel·lació el 1976 la condemna va ser anul·lada. El seu advocat d'apel·lacions, Arnold Rochvarg va escriure un llibre que esbossava la història legal del cas i argumentava que Mardian era innocent.</p>
<p>John N. Mitchell Director de la campanya electoral del CRP. Exfiscal general.</p>	<p>Va ser declarat culpable de conspiració , obstrucció de la justícia i perjuri, i condemnat a de dos i mig fins a vuit anys de presó pel seu paper en l'assalt i encobriment del Watergate. Va ser expulsat de l'exercici de l'advocacia a Nova York. La sentència va ser reduïda posteriorment a de un a quatre anys pel jutge de la cort de districte dels Estats Units, John J. Sirica. Va complir solament dinou mesos de la seva condemna i va ser alliberat per raons mèdiques.</p>

Powell Moore Subdirector de premsa del CRP. Exajudant de premsa de la Casa Blanca.	Va ser assessor legislatiu de la Casa Blanca sota els presidents Richard Nixon i Gerald Ford. Va tornar a l'Estat Major Legislatiu de la Casa Blanca el 1981 sota la presidència de Ronald Reagan.
Robert C. Odle, Jr. Director d'administració i personal del CRP, exajudant del cap del servei de personal de la Casa Blanca.	Va ser el primer testimoni a testificar a les audiències televisades del Comitè Senatorial de 1973 sobre l'assumpte Watergate, explicant l'estructura organitzativa del CRP.
Kenneth W. Parkinson Advocat i membre del CRP.	Va ser absolt l'1 de gener de 1975.
Herbert L. Porter Director en funcions. Exajudant de Haldeman.	El 28 de gener de 1974, es va declarar culpable del càrrec de mentir a l'FBI durant les primeres etapes de la investigació del Watergate .
Kenneth Reitz Director de les joventuts del CRP.	Dimití després de l'aparició d'uns informes que provaven que havia reclutat a un grup de joves per espionar les casernes generals demòcrates.
Donald H. Segretti Advocat	Va complir quatre mesos i mig de presó per sabotatge polític contra els demòcrates.
Devan L. Shumway Director d'assumptes públics del CRP. Exajudant del cap de premsa de la Casa Blanca.	Ferm defensor de Nixon durant l'escàndol, no se li atribueix cap delictes relacionat amb el Watergate. Va seguir treballant en el negoci editorial.
Hugh W. Sloan Jr. Tresorer del CRP. Exsecretari de Comerç.	Va renunciar al seu lloc de treball al CRP quan es va assabentar de la possible implicació d'aquest comite amb el Watergate. Es va convertir en font dels reporters del Post i aquests van dir d'ell que era un dels pocs homes honests que van entrevistar.
Gordon C. Strachan Ajudant del servei de personal de Haldeman.	Va ser acusat juntament amb altres funcionaris de la Casa Blanca l'1 de març de 1974, però tots els càrrecs contra ell van ser abandonats el 10 de juny de 1975. Va declarar davant el Comitè del Senat sobre el Watergate que John Dean supervisava tota l'operació, inclosa la irrupció a l'edifici Watergate.
Gerald Warren Subsecretari de premsa del president.	No va ser acusat de tenir cap relació amb el cas Watergate, i va continuar amb les seves funcions amb el president Ford fins el 1975.
David R. Young Ajudant de personal del Consell de Seguretat Nacional. Ajudant de Henry Kissinger i de John Ehrlichman.	Responsable, juntament amb Egil Krogh, de la fundació de la Unitat d'Investigacions Especial de la Casa Blanca (els fontaners). Se li va atorgar immunitat limitada per la moció del Comitè Senatorial Selecte sobre Activitats de la Campanya Presidencial amb l'aprovació de Sirica.
Ronald L. Ziegler Secretari de premsa del president.	Durant el procés d'acusació contra Richard Nixon, va defensar el president fins a l'extrem. Durant el desenvolupament de l'escàndol polític, el mateix Ziegler va

	aparèixer al Congrés almenys trenta-tres vegades.
Bernard L. Barker Assaltant del Watergate	Juntament amb els altres lladres del Watergate, va ser acusat i es va declarar culpable d'escoltes telefòniques, instal·lació d'equip de vigilància electrònica i robatori de documents. També va ser acusat del robatori d'Ellsberg (<i>Pentagon Papers</i>). Va ser alliberat després de complir un any de sentència.
Virgilio R. González Assaltant del Watergate	Va ser declarat culpable i va passar tretze mesos a la presó.
Eugenio R. Martínez Assaltant del Watergate	Va ser considerat culpable i condemnat. El 1983 va ser indultat per Ronald Reagan.
James W. McCord Jr. Assaltant del Watergate	Va ser declarat culpable i condemnat. Va escriure una carta al jutge Sirica al·legant que els acusats s'havien declarat culpables sota pressió (de John Dean i John Mitchell, entre d'altres) i que s'havia comès perjuri. Les acusacions de McCord sobre allò que la Casa Blanca sabia sobre el robatori i l'intent d'encobrir-ho van ser crucials perquè els investigadors seguissin amb la seva recerca.
Frank A. Sturgis Assaltant del Watergate	Condemnat per robatori, conspiració i espionatge telefònic. Va seguir relacionat amb la DEA i també amb organitzacions anticastristes. Carter li va denegar l'indult.
John J. Sirica Jutge superior del Tribunal Federal dels Estats Units pel districte de Columbia.	Pel seu paper en descobrir la veritat sobre el cas Watergate, Sirica va ser nomenat home de l'any de la revista TIME el gener de 1974.
Sam J. Ervin, Jr. President del comitè pel cas Watergate.	És recordat pel seu treball en els comitès d'investigació que van provocar la caiguda del senador Joseph McCarthy el 1954, i especialment per a la seva investigació sobre l'escàndol Watergate el 1972.
Katharine Graham Propietària i editora del Washington Post.	Premi Pulitzer en categoria de servei públic. Va seguir treballant al <i>Post</i> fins que el 1991 va renunciar com a directora executiva.
Benjamin C. Bradlee Director del Washington Post	Premi Pulitzer en categoria de servei públic. Va seguir treballant al <i>Post</i> .
Howard Simons Director gerent del Washington Post.	Premi Pulitzer en categoria de servei públic. Va seguir treballant al <i>Post</i> fins al 1984.
Harry M. Rosenfeld Cap de redacció nacional del Washington Post	Premi Pulitzer en categoria de servei públic.
Barry Sussman Cap de redacció local (districte de Columbia) del Washington Post.	Premi Pulitzer en categoria de servei públic. Va seguir treballant com a editor i autor de diversos llibres.

Bob Woodward Periodista del Washington Post.	Premi Pulitzer en categoria de servei públic. Continua el seu treball per al <i>Post</i> després del seu treball sobre el Watergate. Des d'aleshores ha escrit 16 llibres sobre polítics americans.
Carl Bernstein Periodista del Washington Post.	Premi Pulitzer en categoria de servei públic. Va deixar el <i>Post</i> el 1977 i va continuar la seva carrera focalitzada en el tema de l'ús i abús del poder.
Mark Felt (<i>Deep Throat</i>) Subdirector de l'FBI	La seva identitat va romandre en secret durant 30 anys, fins que finalment el 2005 va decidir revelar-se com a <i>Deep Throat</i> a la revista <i>Vanity Fair</i> .

Com es pot comprovar, la sort dels diferents implicats en el cas va ser desigual i no s'entrarà a valorar si es va actuar amb prou justícia amb ells. Si bé és cert que l'indult a Nixon no va ser benvingut per part de l'opinió pública, i més tenint en compte que va quedar demostrat que no tan sols estava al corrent de les operacions il·legals, sinó que n'era el cap. El *Post* va rebre el reconeixement a la seva tasca, que va desenvolupar amb valentia malgrat les múltiples pressions. També el jutge Sirica i el president del comitè encarregat d'investigar el cas van ser reconeguts per la seva actuació. Pel que fa a Mark Felt, va ser ell qui va decidir fer el pas d'assumir el seu paper en la història, i això va encetar el debat sobre els seus interessos particulars amagats darrere l'ajuda que va prestar a Woodward. Davant unes intencions que en cap cas es poden demostrar, el que és cert és que Felt va conduir al periodista pel bon camí, tal com va dir-li.

3.4.2. ANÀLISI DE LES PUBLICACIONS SOBRE EL CAS DES DEL 17/06/1972 FINS A 08/08/1974

El recompte del nombre de publicacions sobre el Watergate fetes als Estats Units durant aquestes dates ha resultat una tasca complicada i no ha donat els resultats esperats pel que fa a xifres absolutes. Inclús intentant reduir-ho a les publicacions fetes pel *Post*, resulta bastant difícil trobar una font fiable amb tot el material publicat. En el llibre "*The original Watergate Stories*" publicat el 2013 en commemoració del 40 aniversari de l'escàndol, es pot trobar un recull de 20 articles publicats entre aquestes dates pel *Post*. Per referències fetes a altres publicacions cal pensar que aquests són només els 20 més rellevants, ja que van ser molts més els articles publicats durant els anys que va durar la investigació. Crida l'atenció que no tots els articles van firmats per Woodward i Bernstein. Això és important perquè durant la investigació del cas es passa d'una certa rivalitat entre ells dos, a la necessitat d'implicar a persones de tota la redacció a mesura que creixia la història. El gruix de les investigacions, però també la fama, van recaure sobre els dos reporters, però en cap cas es pot pensar que es va tractar de dos periodistes solitaris contra el govern. Sense el suport de la resta de l'equip del *Post* no haurien

arribat tan lluny, i si a l'estudi de com es va dur a terme la investigació ja s'intuïa aquest treball en equip, aquests articles no fan més que confirmar-ho.

Tanmateix "No hi ha disputa en què el *Post* va liderar altres mitjans en la cobertura primerenca de Watergate. Conforme a una anàlisi quantitativa del professor Louis W. Liebovich de la Universitat d'Illinois, durant els primers sis mesos crítics després del robatori, el *Post* va publicar uns 200 articles de notícies sobre Watergate, més del doble que el seu competidor més proper, *The New York Times*. "Moltes de les històries del *Washington Post* es van portar en primera plana," va trobar Liebovich, fet que va ocórrer "solament de tant en tant" en altres periòdics després que l'atenció inicial sobre l'assalt es va calmar. A més, les històries que es van publicar van ser sovint de naturalesa més investigadora i "van revelar nous detalls sobre activitats encobertes dirigides per la Casa Blanca" mentre que altres organitzacions de notícies "rarament portaven les seves pròpies històries". Mark Feldstein 2004.

Per la seva part el professor W. Joseph Campbell, basant-se en dades del llibre d'Alicia Shepard "*Woodward and Bernstein: Life in the Shadow of Watergate*" de 2007, afirma que durant el període del 17 de juny al 31 de desembre de 1972, el *Post* va dirigir 201 articles escrits pel personal sobre Watergate, el *New York Times* 99 articles i *Los Angeles Times* publicar-ne 45.

A part d'això van ser 22 les portades de la revista *Time* dedicades al Watergate durant aquest període de temps²⁸. Tot plegat, sembla que per molt que es vulgui intentar acabar amb el mite, el cert és que el *Post* va anar al capdavant de la investigació del Watergate, atorgant-li una atenció que no paraven la resta de publicacions, i a mesura que la història anava creixent, l'interès dels altres mitjans creixia. No van faltar els mitjans que es van fer ressò de les "filtracions oficials", fetes de forma interessada per tractar d'aturar la història i contrarestar les informacions que s'anaven sabent. Alguns mitjans van caure en la trampa de publicar aquestes informacions, el que mostra la forma en què el poder utilitza les filtracions a mitjans de forma interessada, per a construir el seu relat, i la forma en què aquests mitjans, en connivència amb aquells que volen ocultar la veritat i confondre, o no, poden actuar en moments determinats com a elements de desinformació. A tall d'exemple, el *Washington Star* va informar, a la seva edició del 7 de juliol, que van ser cubans anticastristes els que van finançar l'assalt a la seu demòcrata.

Tampoc van faltar mitjans que aprofitaren les errades que van cometre Woodward i Bernstein, i que ja s'han descrit, i per descomptat els atacs més virulents van venir de l'entorn del president. Es fa difícil entrar a valorar quina part d'aquests atacs era justificada, que hi havia de rivalitat professional i si hi havia per part d'algun dels mitjans un desig de complaure els poderosos.

Un cop llegits els articles del *Post* publicats al llibre commemoratiu, val a dir que són prou complets i reveladors per a fer comprensible una història molt enrevesada, si

²⁸ Foto galeria amb les portades de la revista *Time*.
http://content.time.com/time/photogallery/0,29307,1862380_1806760,00.html

bé cal ser coneixedors de les institucions dels EUA i del seu funcionament, per ser capaç de comprendre del tot com va anar la història.

4. CABLEGATE

Tot individu té dret a la llibertat d'opinió i d'expressió; aquest dret inclou el de no ser molestat a causa de les seves opinions, el d'investigar i rebre informacions i opinions, i el de difondre-les, sense limitació de fronteres, per qualsevol mitjà d'expressió.

Declaració Universal dels Drets Humans. Article 19.

Parlar del *Cablegate* és parlar de WikiLeaks, i parlar de WikiLeaks és parlar de Julian Assange. Assange afirma que va crear WikiLeaks en defensa d'allò que es contempla dins l'article 19 de la Declaració Universal dels Drets Humans. Pel seu creador, aquesta havia de ser una eina que permetria el control dels governs i dels poderosos per part dels ciutadans. Però per donar a conèixer aquesta eina de forma massiva va haver d'aliar-se amb la premsa tradicional, en una relació on ambdues parts tenien molt a guanyar.

La història i el seu context ja els coneixem, perquè són actuals. No està de més però, fer un esbós del marc en què van ocórrer els fets. Així com en el cas Watergate, aquest estava perfectament geolocalitzat, i no hi havia cap dubte que eren els Estats Units, les seves institucions i la seva justícia, els competents per encarregar-se de l'assumpte, mirar de comprendre el món en què ha esdevingut el *Cablegate* ens apropa a una doble dificultat. La primera és que sempre és més fàcil mirar i analitzar el passat que tractar de comprendre de forma objectiva el moment en el qual estem immersos, perquè hi vivim i això ens fa perdre la distància i la perspectiva necessàries. La segona està relacionada amb la globalització i amb el nou espai de fluxos i temps atemporal que ens ha portat internet. Pel nostre esbós contextual es farà referència a aquesta globalització.

Els cables filtrats pertanyen íntegrament a la diplomàcia dels Estats Units, i per això és adient ubicar-los en aquesta història. Tenir una idea del marc legal d'aquell país és també rellevant, si bé pel que respecta a la llibertat d'informació i de premsa aquest no ha canviat gaire des dels successos del Watergate. Això ha fet que la persecució de WikiLeaks s'hagi dut a terme des d'altres supòsits legals, com l'espionatge i la revelació de secrets, i intentant en cap moment reconèixer com a activitat periodística allò que fa WikiLeaks. Però, pot afectar el marc legal de qualsevol país a una organització sense estat, com WikiLeaks? És evident que si per part dels Estats Units s'intenten totes les maniobres legals (i també econòmiques) possibles per tractar d'acorrallar l'organització d'Assange, perseguint-lo a ell i als seus col·laboradors, WikiLeaks i Assange han aprofitat l'avantatge que suposa el fet

de no tenir cap seu física per mirar de beneficiar-se de la legalitat d'altres països, esquivant així els diferents atacs rebuts. Sobre això Sampedro diu "els hacktivistes han començat a plantejar-se que la seva lluita cobra sentit en un marc legal i polític que està per construir. Ho deuen haver après revisant l'inici i el final de la història que contem en aquest llibre. El paper jugat pels partits pirata suec i suïss va ser clau per mantenir els arxius del Cablegate a la Xarxa. El suport d'Equador va brindar l'única retaguardia diplomàtica i el suport estatal per avançar cap a la Societat del Coneixement Lliure i Obert."²⁹

4.1. INTRODUCCIÓ AL CONTEXT POLÍTICOSOCIAL

Per entendre a Julian Assange cal entendre l'ètica hacker. Durant els anys 90, Assange ja era un hacker força conegut a la seva Austràlia natal i ja havia tingut alguns problemes amb la justícia per això. L'ètica hacker s'erigeix sobre el moviment *cypherpunk*, que té com a objectiu "subvertir o desmantellar el secret com a mecanisme de govern dels Estats-nació i corporacions."³⁰ Això al mateix temps que defensa l'anonimat i el dret a la privacitat de l'individu front l'estat. Sobre aquesta premissa de transparència, Assange va crear Wikileaks, un lloc web que permetria filtrar de forma escrupolosament anònima, documents i informacions sobre els estats i corporacions.

L'atemptat contra les torres bessones de Nova York l'11 de setembre de 2001 va commocionar la societat americana, que fins aleshores s'havia sentit segura dins les seves fronteres. Aquest atemptat va exposar la vulnerabilitat del país més poderós del món i va prolongar la, en aquells moments recentment estrenada, presidència de George W. Bush 4 anys més, amb l'excusa de la "guerra contra el terror".

La invasió d'Afganistan primer i la guerra d'Irak després, seran la resposta de Bush a aquest atac. També serà el detonant que permetrà l'accés del soldat Bradley Manning als documents que després filtrarà a Wikileaks. La necessitat de compartir informació entre les distintes agències de seguretat i l'exèrcit dels EUA va fer que es creés una base de dades comuna de documents classificats, a la qual tenia accés Manning. Manning i quatre milions de persones més.³¹

²⁹ Sampedro, V. (2015). *El cuarto poder en red. Por un periodismo (de código) libre* (Vol. 1). Ediciones Ciespal. (p.234).

³⁰ Quian, A. (2014). *El impacto mediático y político de WikiLeaks: la historia más apasionante del periodismo moderno*. Editorial UOC. (p.26).

³¹ We steal secrets, la historia de Wikileaks. Canal Misterios. Ivoox. Recuperat de http://www.ivoox.com/we-steal-secrets-historia-wikileaks-audios-mp3_rf_3409968_1.html (00:09:40)

En un món globalitzat el terrorisme era i és una amenaça global, i per aquest motiu països com Gran Bretanya o Espanya van acompanyar als EUA en la seva creuada contra unes inexistentes armes de destrucció massiva a Irak. I ho van fer amb una majoria social totalment en contra, amb grans mobilitzacions socials als dos països que a poc a poc es van anar desinflant. El terrorisme actual també ha sabut incorporar les noves tecnologies a la seva forma d'actuar, i encara que s'hagi portat la guerra contra aquest a regions concretes, el què és cert és que no disposem tan sols d'una definició d'allò que es pot considerar terrorisme que posi a tothom d'acord. Aquesta definició, així com els motius per a justificar la invasió d'Irak, han anat mutant a conveniència dels Estats Units i dels seus aliats. Així ho conta Tortosa al seu article de 2008³², on demostra com de les armes de destrucció massiva, com a excusa per iniciar una ofensiva a Irak, es va passar a la imperiosa necessitat de portar la democràcia a aquell país, un cop la mentida de les armes havia quedat demostrada. En aquest context, amb un terrorisme desubicat (sense estat), global i permanent, no és possible entreveure el final d'aquesta guerra. Aquesta situació d'instabilitat global constant i la constatació de què la justificació i el discurs van variant en funció dels interessos del moment, fan que entre la ciutadania es mantingui en tot moment la sensació de ser enganyats per part dels estats. L'exercici de la transparència obligada pels hackers no fa més que constatar allò que ja se sospitava. Així va ser com la publicació el 5 d'abril de 2010 de *Collateral Murder*³³ per part de Wikileaks, no va fer altra cosa que posar imatges i so al que ja molts pensaven de l'actuació de l'exèrcit dels EUA a Irak. Amb aquesta publicació Wikileaks va aconseguir cert ressò, però no tot el que es podia esperar.³⁴

Sense aprofundir en el que va suposar la guerra, a escala global existia una majoria de la població totalment contrària a les hostilitats iniciades per part dels EUA, i una forta creença que aquesta, era una guerra eminentment econòmica. El malestar global anava creixent i s'estenia a mesura que avançava la guerra. L'atemptat de l'11 de març a Madrid va confirmar que la guerra no es delimitaria a sòl iraquiana, sinó que es podia portar a qualsevol lloc del món. A Espanya aquest atemptat, i l'intent de manipulació per part del govern sobre els autors, van ser decisius per apostar per un canvi al govern.

³² Tortosa, J. M. (2008). Estados Unidos y su "guerra contra el terrorismo": Continuidad y cambio. *Instituto Universitario de Desarrollo Social y Paz*. Recuperado de <http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/6603/1/USA%20Terrorismo.pdf>.

³³ (2010) *Collateral Murder*. Wikileaks. recuperat a <https://collateralmurder.wikileaks.org/>

³⁴ Així i tot la seva transcendència va ser molt més àmplia que l'obtinguda per altres filtracions publicades i en pocs dies el vídeo ja comptava amb 10 milions de visites, segons Basset, L. (2013). *El último que apague la luz: sobre la extinción del periodismo*. Taurus. (pos. 1653).

La globalitat del cas que ens ocupa suposa un problema per a una legalitat que encara no està adaptada a aquest nou temps i espai en què ens movem. “L’elecció per conveniència del demandant del país on iniciar un procediment judicial per suposats delictes comesos mitjançant internet ve essent des de fa anys un problema seriós.”³⁵ Als EUA, els límits que posa la llei a les llibertats d’expressió i d’informació pel que fa a la seguretat nacional fan referència a la informació que posi en joc la pervivència de la nació, i no els interessos polítics dels integrants del govern.³⁶ Això serà important a l’hora d’analitzar les conseqüències del *Cablegate*. El segrest de les publicacions abans que aquestes surtin al carrer ja va tenir un precedent amb els *Pentagon Papers*, i es va deixar clar que en cap cas era permisible. Aquest aspecte de la legalitat dels EUA té la seva rellevància per entendre com va anar la publicació de les filtracions del *Cablegate*, sobretot pel que respecta a The New York Times.

4.2. COM ES DUU A TERME LA INVESTIGACIÓ I PUBLICACIÓ

Després de la publicació del vídeo *Collateral Murder* per part de Wikileaks, al periodista de The Guardian, Nick Davies el va cridar fortament l’atenció la notícia de què les autoritats dels Estats Units estaven buscant a Assange per tractar d’impedir la publicació de milers de cables diplomàtics confidencials. “La seva antena de reporter emetia xiulets d’excitació. Però, sorprenentment, ningú més en allò que es coneixia com a Fleet Street semblava haver detectat les enormes dimensions de l’assumpte”³⁷

Decidit a fer-se amb els cables, va contactar amb Assange i va aconseguir citar-se amb ell. Assange estava decebut per l’escàs impacte de *Collateral murder*, a més, estava preocupat pel que pogués passar-li al soldat Bradley Manning, que havia estat detingut com a sospitós de la filtració. Durant una llarga conversa es va negociar quins serien els termes més beneficiosos per a dur a terme l’empresa. La premsa tradicional podia aportar la visibilitat cercada per Assange. Que la publicació es fes en diversos mitjans alhora podria protegir-los d’unes repercussions legals poc desitjables. A més, incorporar a un soci americà com The New York Times faria que els EUA no intentessin aplicar les lleis antiespionatge, i que les notícies publicades quedessin emparades sota la primera esmena. També es va suggerir implicar al

³⁵ Vilker, S. (2017) *Papeles secretos. Los cables de Wikileaks*. Eudeba sem. (Kindle) Loreti, D. i Lozano L. El caso Wikileaks y su relación con el derecho internacional.(pos.200).

³⁶ Vilker, S. (2017) *Papeles secretos. Los cables de Wikileaks*. Eudeba sem. (Kindle) Loreti, D. i Lozano L. El caso Wikileaks y su relación con el derecho internacional.(pos.373).

³⁷ Leigh, D., & Harding, L. (2011). *WikiLeaks y Assange*. Grupo Planeta (GBS). Ebook pos.1559

setmanari alemany Der Spiegel, i la proposta va agradar. Després d'aquesta conversa, Assange els va donar la contrasenya per descarregar els arxius en un tovalló de paper.

Encara no es tractava dels cables, però sobre aquest primer paquet d'informació es van poder publicar el què es coneixeria com els diaris de la guerra d'Afganistan, que destapaven terribles crims que s'havien dut a terme durant aquesta guerra. Per a descodificar els arxius es va requerir la col·laboració de Harold Frayman, editor de sistemes del Guardian Media Group. La dificultat de trobar i desxifrar la informació que contenien els arxius va fer que Frayman aportés una solució improvisant una base de dades que més tard, i perfeccionada amb l'ajuda d'Alastair Dant, serviria per a trobar la informació rellevant entre els més de 250.000 cables del Departament d'Estat dels EUA. "Wikileaks estava produint nous tipus de dades, així que necessitaven ser extrets amb nous tipus de periodisme."³⁸

Val la pena aturar un moment per assenyalar que van ser tres les filtracions en les quals van col·laborar WikiLeaks i la premsa tradicional. En la primera es van tractar els diaris de la guerra d'Afganistan, en la segona, van ser 400.000 documents secrets de la guerra d'Irak. A la primera de les filtracions només van ser tres els mitjans tradicionals en treballar sobre els exclusius documents que els oferia Assange: The Guardian, The New York Times i el setmanari Der Spiegel. A la segona es va sumar el diari vespertí francès Le Monde³⁹. La tercera gran filtració va ser la dels cables diplomàtics que aquí estem tractant.

Les relacions entre els diferents mitjans i Assange no sempre van ser fàcils, i els socis van haver de lidiar amb algunes actuacions que els semblaven inoportunes o que directament, sentien que vulneraven els acords. Va ser especialment dolenta la relació d'Assange amb el *Times*, i a punt es va estar de no entregar els cables. Novament va ser necessari negociar. En aquesta nova negociació es va estipular la data de llançament conjunta. També es va precisar la necessitat que aquesta nova publicació de documents filtrats no semblés *antiamericana*, per això es va decidir establir un ordre que deixés palès que allò no tenia només a veure amb els EUA, sinó que era quelcom molt més ampli que abastava a molts països arreu del món. "Assange va fer llavors un altre anunci sorprenent. Volia involucrar altres diaris de

³⁸ Leigh, D., & Harding, L. (2011). *WikiLeaks y Assange*. Grupo Planeta (GBS). Ebook pos.1774

³⁹ Així ho afirma Bassets al seu llibre: Bassett, L. (2013). *El último que apague la luz: sobre la extinción del periodismo*. Taurus. (pos. 1726). Encara que això es contradiu amb la informació aportada per Leigh i Harding, que contenen com la idea d'incloure a Le Monde va ser idea d'Assange per a la publicació dels cables, tal com s'ha recollit més avall.

les “llengües romanç”, per ampliar l’impacte geopolític. Va mencionar El País i Le Monde.”⁴⁰

Aquests nous condicionants van incrementar la necessitat de coordinació. No només estem parlant d’un treball entre mitjans de diferents estats, també es parla de franges horàries diferents i del fet que un dels mitjans no era un diari, sinó un setmanari. A més, els nouvinguts van disposar només de dues setmanes per posar-se al dia amb el material dels cables.

Amb un Julian Assange obsessionat per la seguretat, la metodologia de treball exigia que el lloc des d’on es treballava amb els documents fos un búnquer fortament protegit sense connexió a internet. A més es va decidir no parlar dels cables per telèfon o email entre els diferents periodistes i es va optar per relacionar-se a través de Skype. “Des del principi, els diaris havien acordat treballar en col·laboració. Compartien part del que esbrinaven en els cables i inclús feien circular llistes de possibles articles.”⁴¹ A més es van reclutar tots els professionals possibles per a dur a terme l’empresa de garbellar i contextualitzar els cables. En aquesta tasca van ser essencials els corresponsals que treballaven a l’estranger. Aquests professionals van fer ús dels seus coneixements sobre la realitat del país al qual estaven destinats per a aportar context a les informacions dels cables.

Es va refinar així mateix el mètode de recerca a la base de dades. S’havia comprovat que emprar paraules massa comunes no ajudava, ja que aportaven una quantitat massa grossa de resultats. “El truc està a emprar un nom relativament inusual. Encara millor era experimentar amb algun totalment fora de context, inclús un poc demencial. Teclejar “Batman”, per exemple...”⁴² El que els portà al famós cable on s’empra per referir-se a Vladimir Putin. Els documents estaven classificats per grau de confidencialitat. Es va descobrir però, que moltes vegades resultaren molt més interessants aquells amb la classificació més baixa. “Era una màquina escurabutxaques, l’única cosa que havies de fer era sostenir el barret davall el temps suficient”⁴³.

Cercar els documents més interessants, comprovar les dades, ordenar-les, contextualitzar-les, explicar-les... van ser les tasques dutes a terme per equips especialitzats “en sales de redacció separades de les redaccions principals, amb

⁴⁰ Leigh, D., & Harding, L. (2011). *WikiLeaks y Assange*. Grupo Planeta (GBS).Ebook pos.2788

⁴¹ Leigh, D., & Harding, L. (2011). *WikiLeaks y Assange*. Grupo Planeta (GBS).Ebook pos.2900

⁴² Leigh, D., & Harding, L. (2011). *WikiLeaks y Assange*. Grupo Planeta (GBS).Ebook pos.2951

⁴³ Leigh, D., & Harding, L. (2011). *WikiLeaks y Assange*. Grupo Planeta (GBS).Ebook pos.2986

ordinadors sense connexió exterior, prohibició de treure còpies i registre rigurós de la impressió de documents.”⁴⁴

“L’únic precedent, bastant llunyà, que s’evoca de nou en els dies de les filtracions, són els anomenats Papers del Pentàgon, un voluminós informe secret sobre la guerra de Vietnam, de 7.000 pàgines, filtrat el 1971 al New York Times per Daniel Elsberg...”⁴⁵ Pel *Cablegate* van ser més de 250.000 els cables a revisar, això ens serveix per fer-nos una idea del volum de feina, fins i tot tenint en compte l’ajuda de les eines informàtiques disponibles en el segon cas. Bassets ho descriu com “una operació de major complexitat que les anteriors, plena a més a més de conflictes entre els participants, que es realitza a sobre amb l’espasa de Damocles de la Justícia sueca, que penja sobre el cap d’Assange.[...] uns texts de major interès i complexitat que els despaxos i telegrames de les dues filtracions anteriors.”⁴⁶

Es va decidir publicar el text complet dels cables rellevants, juntament amb els articles individuals, en la versió en línia. L’accés als documents “en brut”, disponibles per a qualsevol que els vulgui consultar, encara es troba disponible a la web de El País. La publicació no va agafar desprevingut el govern dels EUA, que va fer tot el possible per impedir-la. Aquest punt és relatat de forma diferent depenent de la font consultada, si bé es coincideix en què el *Times* va contactar amb el Departament d’Estat per posar en el seu coneixement allò que s’anava a publicar. Alguns com Bassets han defensat aquest fet per motius de seguretat. Segons Pampín això va convertir la publicació dels cables en “una nova escenificació de la submissió dels mitjans d’informació tradicionals als imperatius de l’Estat-nació i les seves estructures de control.”⁴⁷

4.2.1. EL TRACTAMENT DE LES FONTS

“L’equip dels cables va adoptar un plantejament conservador. Si es veia que existia el risc que algú es veiés compromès, llavors s’esborrava el nom”⁴⁸ Les precaucions preses per protegir allò que els periodistes van considerar les fonts van ser nombroses. Així i tot, The Guardian va descartar la pràctica habitual d’avisar al

⁴⁴ Basset, L. (2013). *El último que apague la luz: sobre la extinción del periodismo*. Taurus. (pos. 1800).

⁴⁵ Basset, L. (2013). *El último que apague la luz: sobre la extinción del periodismo*. Taurus. (pos.1773).

⁴⁶ Basset, L. (2013). *El último que apague la luz: sobre la extinción del periodismo*. Taurus. (pos.1789).

⁴⁷ Quian, A. (2014). *El impacto mediático y político de WikiLeaks: la historia más apasionante del periodismo moderno*. Editorial UOC. (pos. 427)

⁴⁸ Leigh, D., & Harding, L. (2011). *WikiLeaks y Assange*. Grupo Planeta (GBS).Ebook pos.3015

protagonista d'una publicació d'allò que anàven a publicar per si volien afegir o refutar alguna cosa. La decisió es va prendre a causa de la restrictiva llei de mitjans del Regne Unit, que podria haver acabat amb el segrest de la publicació per ordre judicial. No ho va fer així el *Times*, que va parlar amb el Departament d'Estat dels EUA, arribant a un acord que va molestar intensament a Assange. També El País va fer seu aquest acord del *Times*. En el seu article de presentació de les filtracions, El País publicava "Entre altres precaucions, s'ha decidit acceptar els compromisos als quals The New York Times arribi amb el Departament d'Estat per evitar la difusió de determinats documents."⁴⁹ Les pressions de l'administració Obama per conèixer allò que es publicaria, i diverses intimidacions no es van fer esperar, i van demostrar la poca idea que tenien sobre quins havien estat els documents filtrats.

Resulta curiós l'esforç fet pels mitjans per a protegir unes fonts que en realitat no eren tals, o almenys no de forma voluntària. De fet, si ho analitzem de forma estricta, aquells que apareixien als cables i que amb tanta cura es van voler protegir, eren en realitat protagonistes de la història, ja fos perquè l'havien redactada ells mateixos o perquè hi apareixien. L'autèntica font va ser el soldat Bradley Manning, encara que no ha estat mai confirmat per Assange, que insisteix en què el sistema d'encriptació de WikiLeaks impedeix a qualsevol accedir a la informació de la persona que filtra, fins i tot a ell.

Va ser el mateix Manning qui es va exposar, confiant el què havia fet a un altre exhacker, Adrian Lamo, que el va delatar. Les molèsties que es va prendre Manning per assegurar-se que Assange era fiable i que la seguretat que ofería Wikileaks pels qui filtren era suficient per assegurar l'anonimat, es van ensorrar quan Lamo va decidir aturar els peus a Manning. "Lamo em va explicar posteriorment que va detectar una mica de frívol i inconscient a Manning, i va ser allò el que el va portar a delatar-lo, en sospitar que no havia calculat els possibles efectes de tractar amb Wikileaks. "No crec que fos conscient del que estava fent. Estic segur que no ho era. A mi em va causar molts dubtes. El que vaig fer no és fàcil. Però ell no era un hacker per ideals, no li movia un codi", em va dir."⁵⁰

Sorpren aquesta idea de Lamo sobre Manning quan es llegeixen les conversacions que ambdós van mantenir. En elles es veu clarament a un soldat profundament

⁴⁹ Jiménez, V. i Caño, A. (2010) *La mayor filtración de la historia deja al descubierto los secretos de la política exterior de EE UU*. El País. Recuperat a https://elpais.com/internacional/2010/11/28/actualidad/1290898825_850215.html

⁵⁰ Alandete, D.(2018). Adrian Lamo. *Vida y muerte de un "hacker" con remordimientos*. El País. https://elpais.com/internacional/2018/03/17/actualidad/1521279463_213042.html

decebut amb les actuacions del seu país, i turmentat pel fet de sentir-se'n col·laborador.⁵¹

Una de les prioritats d'Assange va ser sempre la de protegir les persones que filtraven documents a Wikileaks, l'anonimat de l'individu és fonamental per a l'ètica hacker i molt necessària per assegurar-se de què les filtracions continuarien. En la primera trobada amb la gent de The Guardian, Assange va manifestar en diverses ocasions la seva preocupació per la situació de Manning, i inclús va optar per no publicar ell les informacions rebudes, per si això el pogués perjudicar. Aquesta preocupació va ser la que, en part, va ajudar a arribar a un acord de col·laboració amb els mitjans tradicionals. El contrast amb la suposada frivolitat amb què es va referir als informants de la guerra d'Afganistan, quan els periodistes li va fer veure la necessitat de protegir-los esborrant els seus noms dels documents, és com a mínim xocant, i deixa clara que la definició de "fonts" no és la mateixa per a periodistes tradicionals que per hacktivistes.

4.3. CRONOGRAMA

La història iniciada per Assange i WikiLeaks encara s'està escrivint, i a fi de posar una mica de distància, el cronograma registra només les dates més importants fins a l'any 2016. La data de publicació de *Collateral murder* s'ha escollit com a punt d'inici del cronograma perquè va ser el primer document publicat dels filtrats per Manning a WikiLeaks i també el que va tenir una major repercussió de totes les publicacions de WikiLeaks fins al moment, el què va fer que Davies s'interessés pels documents custodiats per l'organització, el que va desembocar en la col·laboració entre mitjans tradicionals i la plataforma, tal com ja s'ha explicat.⁵²

2010	5/4/10	Publicació de <i>Collateral murder</i> .
	26/5/10	Bradley Manning, de 22 anys, és arrestat a l'Irak per suposadament copiar cables diplomàtics de SIPRNet, la xarxa d'informació electrònica del Departament de Defensa dels EUA.

⁵¹ Saenz de Ugarte, I. (2011) *Los secretos de Bradley Maning*. Guerra eterna. Recuperat a <http://www.guerraeterna.com/los-secretos-de-bradley-manning/>

⁵² Cronograma realitzat a partir de diverses fonts consultades:
Wikileaks: Cronología de un escándalo. El Mundo (2011) Recuperat a <http://www.elmundo.es/elmundo/2011/11/02/internacional/1320232744.html>
 Leigh, D., & Harding, L. (2011). *WikiLeaks y Assange*. Grupo Planeta (GBS).Ebook
We steal secrets, la historia de Wikileaks. Canal Misterios. Ivoox. Recuperat a http://www.ivoox.com/we-steal-secrets-historia-wikileaks-audios-mp3_rf_3409968_1.html
 Quian, A. (2014). *El impacto mediático y político de WikiLeaks: la historia más apasionante del periodismo moderno*. Editorial UOC.
 Las 10 filtraciones más importantes de WikiLeaks en sus 10 años. CNN Español (2016) Recuperat a <https://cnnespanol.cnn.com/2016/10/04/las-10-filtraciones-mas-importantes-de-wikileaks-en-sus-10-anos/>

	21/06/2010	A la terrassa de la cafeteria de l'Hotel Leopold de Luxemburg es tanca l'acord entre Assange i els mitjans tradicionals que donaran veu a la informació filtrada.
	25/7/10	Es publiquen els diaris de la guerra d'Afganistan.
	20/8/10	Fiscals suecs emeten una ordre d'arrest contra Assange, per interrogar-lo per sospita de delictes sexuals.
	22/10/10	Es publiquen els diaris de la guerra d'Irak.
	28/11/10	Wikileaks publica una gran col·lecció de cables diplomàtics nord-americans a través del diari britànic The Guardian, el nord-americà The New York Times, el francès Le Monde, el setmanari alemany Der Spiegel i El País a Espanya. L'escàndol resultant rep el nom de <i>Cablegate</i> . En el moment de la publicació, només 220 cables diplomàtics estan disponibles per al públic, tots els quals han estat llegits i redactats per periodistes d'aquestes publicacions.
	1/12/10	Tableau Software, que ofereix programari gratuït per a la visualització de dades, elimina les vistes públiques dels gràfics creats amb informació sobre els cables diplomàtics. És la primera companyia a distanciar-se de WikiLeaks, admet que la raó va ser la pressió del senador Joe Lieberman, un senador independent vinculat al partit Demòcrata.
	1/12/10	Lieberman, president del comitè del Senat sobre seguretat nacional, demana la desconnexió de WikiLeaks. "Invoco a qualsevol altra companyia o organització que allotgi a WikiLeaks perquè acabi immediatament la seva relació amb ells. Els actes il·legals, escandalosos i imprudents de WikiLeaks han compromès nostra seguretat nacional i han posat en risc la vida de tot el món. "
	2/12/10	S'inicia un setge informàtic i financer a Wikileaks i els seus comptes són bloquejats.
	8/12/10	En resposta, <i>Anonymous</i> ⁵³ llança una sèrie d'atacs de denegació de servei contra els llocs web propietat de Visa, Mastercard, Paypal i Amazon en una campanya denominada "Operació Payback".
	9/12/10	WikiRebels ⁵⁴ , un documental sobre WikiLeaks, llançat a YouTube per SVT de Rússia, suggereix que Assange sigui guardonat amb el Premi Nobel de la Pau.
	18/12/10	Bank of America deixa de processar les transaccions a WikiLeaks.
2011	8/1/11	El departament de justícia dels Estats Units obté una citació judicial que exigeix que Twitter lliuri tots els detalls dels comptes i els missatges privats de cinc seguidors i membres de WikiLeaks.

⁵³ *Anonymous* és, en paraules del periodista espanyol David Serra, (2012), un moviment internacional de ciberactivistes, format per un nombre indeterminat de persones que reben aquest nom perquè no revelen la seva identitat. Són anònims. I a partir de 2008 prenen accions a manera de protesta, usant com a bandera, promoure la llibertat a Internet i la llibertat d'expressió. Extret de Pardo, C. A. (2016). *Anonymous y los indignados: ¿consecuencia de la crisis de la gobernabilidad y debilidad de la gobernanza?.* *Comunicación, Cultura y Política*, 3(2), 95-106.

⁵⁴ Huor, J. i Lindquist, B. (2010) *WikiRebels*. recuperat a https://www.youtube.com/watch?v=_jFmAp3unD8

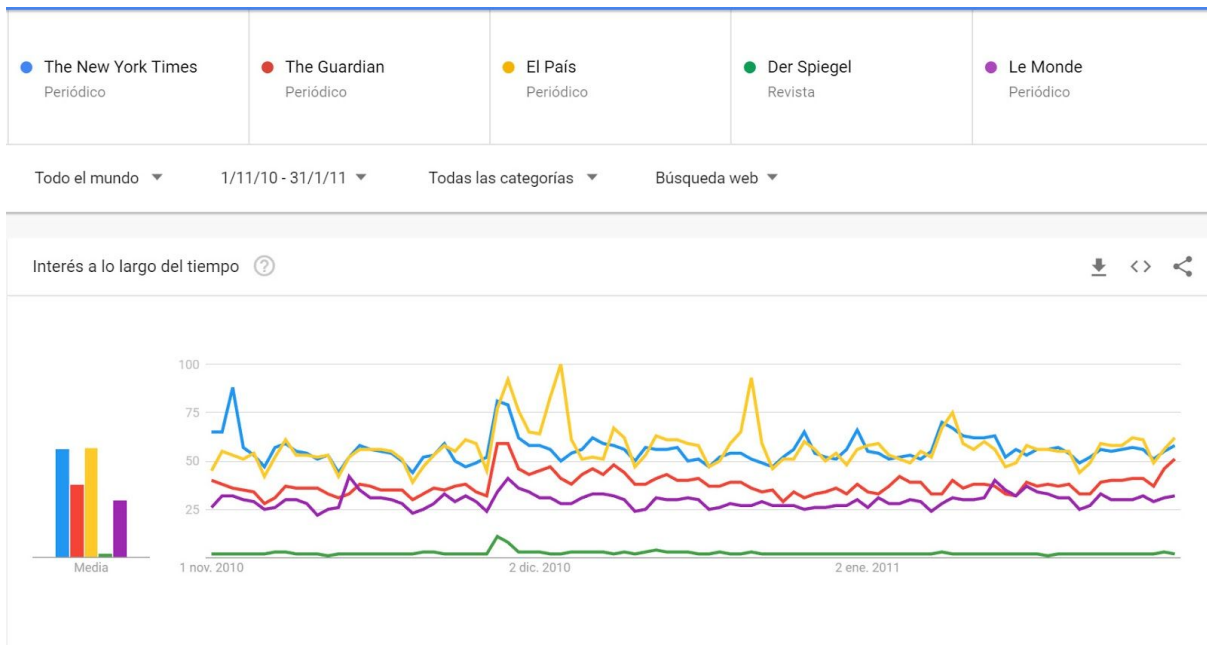
	2/11/11	El Tribunal Superior confirma l'ordre d'extradició de La Cort de Magistrats de Belmarsh de Londres a favor de l'extradició d'Assange.
2012	19/6/12	Assange es refugia a l'ambaixada equatoriana a Londres.
2013	31/7/13	Un tribunal militar dels Estats Units condemna al soldat de l'exèrcit Bradley Manning (ara, Chelsea Manning) per 19 dels 21 càrrecs vinculats a documents confidencials publicats finalment per WikiLeaks. La condemna és a 35 anys de presó.
2015	25/2/15	Els advocats demanen al Tribunal Suprem de Suècia que anul·li l'ordre d'arrest contra Assange.
2016	5/2/16	L'ONU confirma a un informe que Assange està sent "arbitràriament detingut". Es recomana que Suècia i el Regne Unit ho compensin pel temps que va passar a l'ambaixada. La resolució de l'ONU no té cap base legal i no és vinculant, de manera que el Regne Unit i Suècia immediatament van desestimar la decisió. El secretari d'Afers Exteriors britànic Hammond el va qualificar de "ridícul", dient que Assange era un "fugitiu de la justícia" i ha afegit que res havia canviat.

4.4. CONSEQÜÈNCIES POLÍTIQUES, SOCIALS I PERIODÍSTIQUES

Fer una anàlisi detallada de les conseqüències del *Cablegate* podria suposar anys de feina i caldria del treball d'un equip, i tot això tenint en compte que és un esdeveniment tan recent que probablement encara no podem conèixer-les totes. A això hem de sumar que estem parlant d'una incomptable quantitat de persones implicades. Els cables procedeixen de 180 ambaixades i consolats dels EUA, pel que les conseqüències a més a més, s'estenen arreu del món. Per aquest motiu ha estat necessari reduir considerablement el nombre d'actors a analitzar a la taula dels implicats. En canvi es farà una consideració més global en aquest mateix punt, tenint en compte la informació recollida per alguns autors però també fent una petita recerca amb l'eina Google Trends.

"Els efectes de la publicació simultània i gradual per part de cinc mitjans tan potents van ser demolidors. El ministre d'Exteriors italià, Franco Frattini, ho va qualificar 'com l'11-S de la diplomàcia mundial'[...] Els mitjans implicats van experimentar un creixement exponencial dels seus lectors a Internet."⁵⁵ La publicació va afectar la diplomàcia dels Estats Units, que es va veure compromesa, a vegades no tant pel que contava sinó per la forma de contar-ho. L'interès dels internautes en WikiLeaks queda reflectit en les cerques que es van fer a Google en el moment en que es va fer la publicació.

⁵⁵ Basset, L. (2013). *El último que apague la luz: sobre la extinción del periodismo*. Taurus. (pos.1843).

A aquesta gràfica obtinguda amb una recerca a Google Trends⁵⁶ podem observar com els cinc mitjans experimenten un augment de cerques a Google a tot el món a finals de novembre de 2010, que és quan van començar les publicacions.

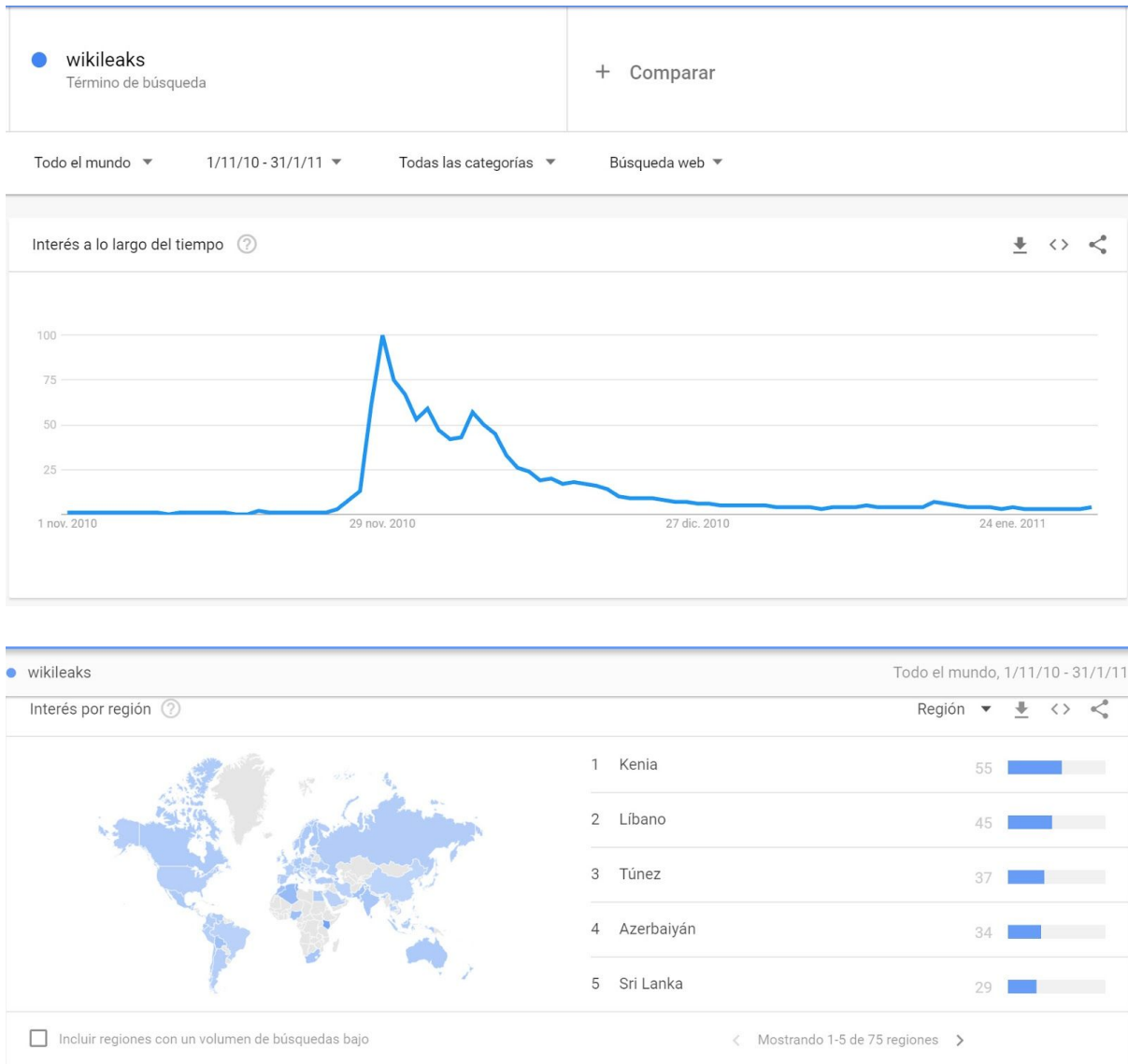
També resulta interessant observar el més que notable augment de cerques amb la paraula “WikiLeaks” a partir del *Cablegate*, i com la major part dels països que mostren el seu interès per WikiLeaks no són països occidentals. El mateix Assange va declarar veure certa relació entre allò que va posar en evidència el *Cablegate* i les *Primaveres Àrabs*.⁵⁷ En aquest sentit Alan Rusbridger, director de The Guardian durant el *Cablegate*, va puntualitzar en un article escrit un any després de l’inici de les publicacions dels cables “A jutjar per la resposta que vam tenir de països sense el benefici d’una premsa lliure, hi havia una sed considerable d’informació en els cables: una fam de coneixement que contrastava amb els badalls ocasionals de sofisticats metropolitans que insistien que els cables no ens avisaven de res nou.”⁵⁸ El que alguns només deixen entreveure altres ho expliciten de forma directa. Next Media animation Explica en un vídeo com la revolta iniciada a Tunísia té a veure amb

⁵⁶ Les dades de Google Trends no representen xifres totals. Es normalitzen i es presenten en una escala del 0 al 100. Si no hi ha dades suficients es mostra valor 0.

⁵⁷ *El fundador de WikiLeaks Julian Assange habla del papel que los cables estadounidenses tuvieron en el despertar de la primavera árabe.* Democracy Now! (2011) Recuperat a https://www.democracynow.org/es/2011/7/11/el_fundador_de_wikileaks_julian_assange_habla_del_papel_que_los_cables_estadounidenses_tuvieron_en_el_despertar_de_la_primavera_rabe

⁵⁸ Rusbridger, A. (2011) *WikiLeaks: The Guardian's role in the biggest leak in the history of the world.* The Guardian. Recuperat a <https://www.theguardian.com/media/2011/jan/28/wikileaks-julian-assange-alan-rusbridger>

la indignació provocada per la informació destapada pel Cablegate sobre la fortuna del dirigent Ben Ali, i com aquesta indignació va recórrer ràpidament les xarxes.⁵⁹

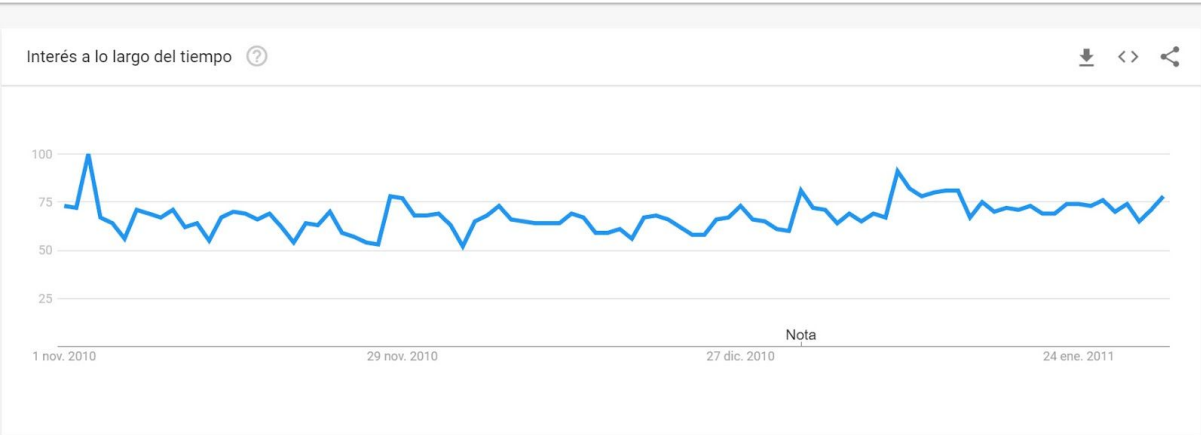
Si ho cerquem pels països on es troben els diferents mitjans, podem trobar com als Estats Units van mostrar un gran interès pels quatre mitjans no nacionals que van obtenir l'exclusiva dels cables, mentre que l'interès pel *Times* sembla que no hagi sofert cap tipus d'alteració arran de la publicació. A tall d'exemple, es poden veure les captures fetes de la cerca sobre el *Times*, El País i The Guardian.

⁵⁹ Tunisia Revolution Explained (2011) Tomo News Funnies. Recuperat a <https://www.youtube.com/watch?v=Sn2YsTykfsw>

The New York Times
Periódico

+ Comparar

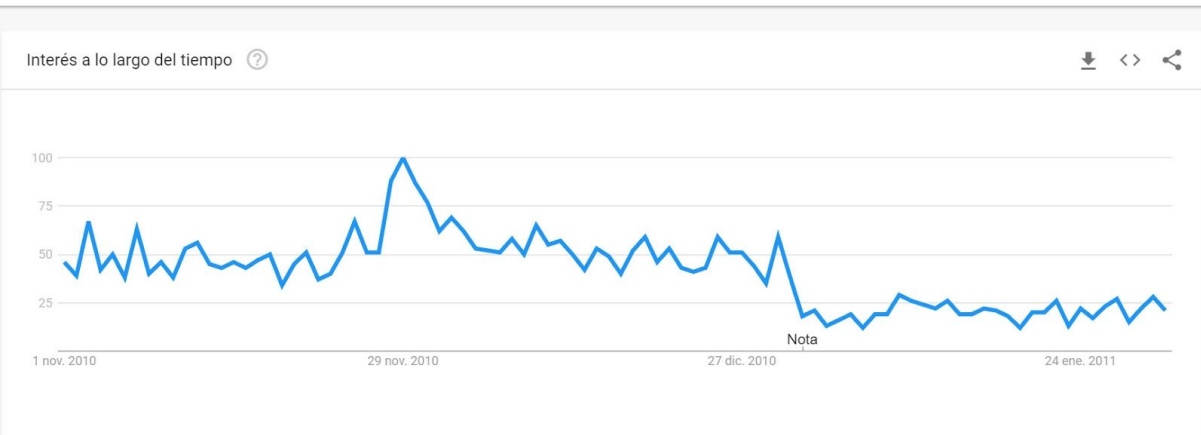
Estados Unidos ▼ 1/11/10 - 31/1/11 ▼ Todas las categorías ▼ Búsqueda web ▼

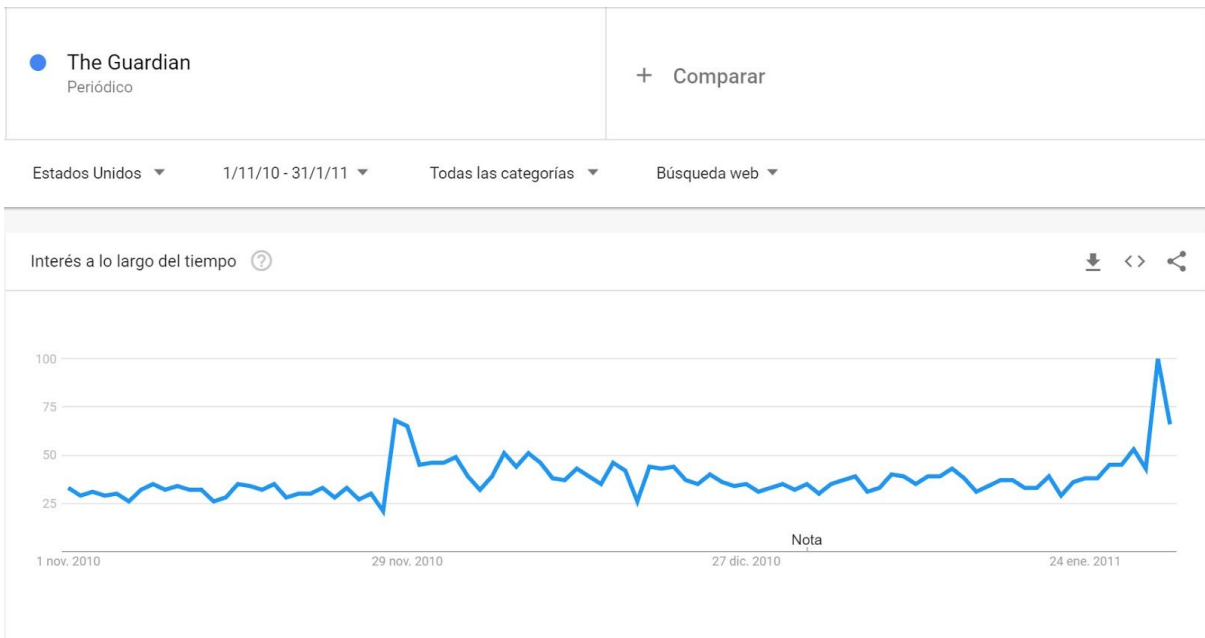

El País
Periódico

+ Comparar

Estados Unidos ▼ 1/11/10 - 31/1/11 ▼ Todas las categorías ▼ Búsqueda web ▼

A l'obra de Pampín Quian podem trobar un rigorós monitoratge de l'impacte de WikiLeaks i del Cablegate a internet de la qual extreu que l'interès suscitat va estretament relacionat amb l'atenció que en fan els mitjans tradicionals, i que a mesura que aquesta cobertura dels mitjans minva, també ho fa l'interès dels internautes. Apunta també a com l'interès pel personatge d'Assange creix per sobre del mateix escàndol del Cablegate. Ho podem comprovar a aquesta comparativa de Google Trends.

Aquest interès per la figura d'Assange i tot allò que s'ha generat al seu voltant és una de les conseqüències més visibles del que ha suposat el *Cablegate*. Admiradors i detractors l'han elevat a la categoria de símbol i al seu voltant s'han creat tota una sèrie de productes derivats de la cultura participativa i la convergència mediàtica. Jocs, pel·lícules, samarretes... però també tot tipus de rèpliques de la idea original d'Assange de crear un portal en línia on aquells que vulguin puguin enviar les seves filtracions de forma segura. A més a més, WikiLeaks va poder fer front als múltiples atacs rebuts en gran part pel suport dels internautes anònims que van col·laborar perquè no es perdés el missatge. Com a dada significativa, el lloc web Information Clearing House havia llistat 2.194 webs mirall de WikiLeaks el 15 de desembre de 2010, en ple procés de publicació dels cables.

4.4.1. CONSEQÜÈNCIES PER ALS IMPLICATS

Aquesta taula s'ha creat per oferir de forma molt visual als principals protagonistes de la història, que com ja hem explicat, són molts més dels que aquí apareixen. Per part de WikiLeaks se centra l'atenció en el creador, Assange, una de les seves principals assessores i un dels seus estrets col·laboradors que va abandonar el projecte una vegada s'havien iniciat les col·laboracions amb els mitjans tradicionals. En aquest cas no es veuran les repercussions per a periodistes concrets, sinó que s'estudien els mitjans que van fer les publicacions del Cablegate, i a títol informatiu trobem també el nom de la persona que dirigia el mitjà en aquell moment, com a responsable últim de les publicacions del mitjà. També s'ha vist adient contar quines van ser les conseqüències per a Manning, i la sort d'aquell que el va delatar a les autoritats, Lamo. Per acabar Obama com a president dels EUA i Clinton com a secretària d'Estat havien de completar aquesta taula, en tant que el Cablegate va suposar un escàndol diplomàtic que van haver d'afrontar durant el seu mandat.⁶⁰

⁶⁰ La informació per elaborar aquesta taula està extreta de:

Assange pide a EE.UU. que aclare si ha pedido su extradición. (2017). EFE. Recuperat de <https://www.efe.com/efe/espana/portada/assange-pide-a-ee-uu-que-aclare-si-ha-pedido-su-extradicion/10010-3153993>

Canciller Valencia: Ecuador buscará salida 'sin traumas' a caso Assange. (2018). El Comercio. Recuperat de <http://www.elcomercio.com/actualidad/canciller-josevalencia-asilo-julianassange-embajada.html>

Ecuador suspende el acceso a Internet a Julian Assange por violar un acuerdo. (2018). 20minutos. Recuperat de <https://www.20minutos.es/noticia/3300716/0/ecuador-suspende-acceso-internet-julian-assange-violar-acuerdo/#xtor=AD-15&xts=467263>

Sarah Harrison acceptance speech for the Willy Brandt Prize for political courage. (2015). Wikileaks. Recuperat de <https://wikileaks.org/Sarah-Harrison-acceptance-speech.html>

Butter, S. (2016) Sarah Harrison: the woman behind whistleblowers Edward Snowden and Julian Assange. Evening Standard. Recuperat de <https://www.standard.co.uk/lifestyle/london-life/sarah-harrison-the-woman-behind-whistleblowers-edward-snowden-and-julian-assange-a3342546.html>

Vallín, P. (2011) Daniel Domscheit: "Assange está loco, es un megalómano, una estrella pop". La Vanguardia. Recuperat de <http://www.lavanguardia.com/cultura/20110405/54136539814/daniel-domscheit-assange-esta-loco-es-un-megalomano-una-estrella-pop.html>

El fundador de Openleaks destruye 5Gb de cables de Wikileaks sobre Bank of America. (2011). El Economista. Recuperat de <http://www.eleconomista.es/tecnologia-internet/noticias/3321374/08/11/El-fundador-de-Openleaks-destruye-5Gb-de-cables-de-Wikileaks-sobre-Bank-of-America.html>

Rusbridger, A. (2011). WikiLeaks: The Guardian's role in the biggest leak in the history of the world. The Guardian. Recuperat de <https://www.theguardian.com/media/2011/jan/28/wikileaks-julian-assange-alan-rusbridger>

Rusbridger, A. (2015). 'Farewell, readers': Alan Rusbridger on leaving the Guardian after two decades at the helm. The Guardian. Recuperat de <https://www.theguardian.com/media/2015/may/29/farewell-readers-alan-rusbridger-on-leaving-the-guardian>

Pilkington, E. (2014) Guardian and Washington Post win Pulitzer prize for NSA revelations. The Guardian. Recuperat de <https://www.theguardian.com/media/2014/apr/14/guardian-washington-post-pulitzer-nsa-revelations>

Keller, B. (2011) Dealing With Assange and the WikiLeaks Secrets. The New York Times. Recuperat de <https://www.nytimes.com/2011/01/30/magazine/30Wikileaks-t.html>

'The New York Times' podría crear su propia versión de WikiLeaks. (2011). El Mundo. Recuperat de <http://www.elmundo.es/elmundo/2011/01/26/comunicacion/1296040007.html>

Aznarez, J.J. (2011) "Wikileaks no es un nuevo periodismo, es un síntoma de los últimos años en Internet". El País. Recuperat de https://elpais.com/sociedad/2011/02/23/actualidad/1298415614_850215.html

Desplome generalizado de los diarios en 2010. Perdieron un 4% de los lectores y el 3,79% de publicidad según el informe confidencial AEDE-Deloitte: El País, el más perjudicado. (2011). El Confidencial Digital. Recuperat de https://www.elconfidencialdigital.com/medios/Desplome-generalizado-Perdieron-AEDE-Deloitte-Pais_0_1558644121.html

Chelsea Manning, la exsoldado condenada a 35 años de cárcel en EE.UU. por filtración de WikiLeaks, podrá someterse a una operación de cambio de sexo. (2016). BBC. Recuperat de <http://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-37358938>

Por qué Barack Obama conmutó la pena a Chelsea Manning, la exsoldado que filtró archivos de Estados Unidos a WikiLeaks. (2017). BBC Recuperat de <http://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-38658067>

IMPLICAT	CONSEQÜÈNCIES
Julian Assange Fundador de WikiLeaks	Reclamat per la justícia sueca per presumpta violació, va demanar asil a l'ambaixada d'Equador a Londres per evitar l'extradició. Encara segueix allà, malgrat que es va desestimar l'acusació de delictes sexuals, ja que la justícia britànica considera que va incomplir les condicions de la llibertat sota fiança. Va seguir treballant i publicant des de l'ambaixada fins que en març de 2018 se li va retirar l'accés a internet. S'està intentant trobar una sortida per posar fi a aquesta situació. No està molt clar si els EUA han demanat la seva extradició per jutjar-lo per revelació de secrets.
Sarah Harrison Periodista i assessora d'Assange	Va servir de suport a Assange en la publicació de les tres grans filtracions. El 2013 va ajudar Snowden a escapar a Moscou i demanar asil a aquell país. Ha rebut fortes pressions i no ha pogut tornar al seu país, el Regne Unit. En aquests moments viu a Berlín. D'ella va dir Snowden: "Si l'obliguessis a escollir entre abandonar els seus principis o cremar en una foguera, crec que ella mateixa t'encendria el llumí". Ha rebut la medalla Willy Brandt que atorga el Partit Socialdemocrata d'Alemania a aquelles persones que han fet una contribució especial a la democràcia social.
Daniel Domscheit-Berg Programador i arquitecte tècnic de WikiLeaks	Abandonà el projecte de WikiLeaks mesos abans de la publicació del <i>Cablegate</i> . Va destruir 5Gb de cables no publicats sobre el Bank of America i va obrir el seu propi portal de filtracions, OpenLeaks, que actualment no es troba en funcionament. El 2013 publicà el llibre " <i>Dentro de WikiLeaks</i> ".
WikiLeaks	Va sofrir una sèrie d'atacs tecnològics, legals, polítics i de finançament. La cronologia completa d'aquests atacs es pot veure a aquest <i>timeline</i> ⁶¹ fet per The Guardian. Anonymous va

Alandete, D. Adrian Lamo, vida y muerte de un 'hacker' con remordimientos. (2018). El País. Recuperat de https://elpais.com/internacional/2018/03/17/actualidad/1521279463_213042.html

Quian, A. (2014). *El impacto mediático y político de WikiLeaks: la historia más apasionante del periodismo moderno*. Editorial UOC.

⁶¹ Arthur, C. *WikiLeaks under attack: the definitive timeline*. The Guardian. Recuperat a <https://www.theguardian.com/media/2010/dec/07/wikileaks-under-attack-definitive-timeline>

	actuar en resposta a aquests atacs amb l'Operació <i>Payback</i> . Actualment la pàgina de WikiLeaks segueix funcionant.
The Guardian Alan Rusbridger- director	El nombre de visites a la seva web va augmentar durant els primers dies de publicació dels cables. No he trobat dades sobre les ventes en paper. Un any després en un article, el seu director Alan Rusbridger va parlar de repetir l'experiència col·laborativa que es va donar amb el Cablegate. La valoració feta per The Guardian és positiva. Va ser el primer mitjà a publicar un informe sobre les filtracions d'Edward Snowden. ⁶² Aquest fet el va fer mereixedor del Pulitzer en la categoria de servei públic, juntament amb el <i>Post</i> . Rusbridger deixà The Guardian el 2015, després de 20 anys al cap.
The New York Times Bill Keller- director	El nombre de visites va augmentar a la seva web, però no he trobat dades sobre les ventes en paper. S'han negat sempre a considerar a Assange com un col·lega, sigui periodista o editor, i han refutat en tot moment entendre WikiLeaks com un intermediari de notícies. El <i>Times</i> i molt especialment Bill Keller, han estat molt crítics amb Assange i WikiLeaks. Les tensions entre ells gairebé fan que es trenqui l'acord per la publicació dels cables. Malgrat tot, en 2011 van estar treballant en la creació de la seva pròpia versió de WikiLeaks.
Der Spiegel Georg Mascolo- director	Només s'ha pogut constatar un augment de l'interès en els dies de la publicació dels cables. No s'han trobat dades sobre les ventes o altres conseqüències pel setmanari després de la publicació.
El País Javier Moreno- director	Si bé les visites de la versió en línia del diari van augmentar, les dades de 2010 per aquest mitjà no van ser bones, segons recull un informe de la AEDE. Segons aquest informe és el diari espanyol que més va caure en ventes i nombre de subscriptors.
Le Monde Sylvie Kauffmann- directora	Tampoc s'han trobat dades més enllà d'un augment de l'interès per part dels internautes en els dies de la publicació dels cables. La que era en aquells moments directora, Sylvie Kauffmann, va declarar un any després, en una trobada sobre periodisme a Madrid "El

⁶² Edward Snowden va ser un analista de sistemes de la NSA (l'Agència de Seguretat Nacional dels EUA) que va fer públics a través de The Guardian i The Washington Post, documents secrets sobre programes de vigilància massiva. Actualment resideix a Rússia amb la condició d'asilat.

	cablegate no ha canviat el periodisme en el fonamental, però ha portat molt al nostre esforç per aconseguir més transparència".
Bradley Manning Soldat de l'exèrcit dels EUA	Va ser detingut el maig de 2010, però no va ser acusat formalment fins al març de 2011. D'entre els 22 càrrecs contra ell constava el d'ajuda a l'enemic, que podia dur a una condemna de pena capital. Va haver-hi una mobilització a escala internacional de suport a Manning. Entre les persones que van oferir-li el seu suport es troba Daniel Ellsberg, qui va filtrar els Pentagon Papers. Va ser condemnat a 35 anys. Va fer-se un canvi de sexe i ara se la coneix com a Chelsea Manning. En una polèmica decisió, el president Obama va commutar-li la pena abans d'acabar el seu mandat. Actualment està involucrada en política.
Adrian Lamo Hacker	Després de delatar al soldat Manning, qui li havia confessat que havia filtrat documents secrets, va ser rebutjat per la comunitat hacker. No s'especifiquen les circumstàncies de la seva mort el març de 2018.
Hillary Clinton Secretària d'Estat dels EUA	Va seguir al cap de la Secretaria d'Estat fins a esgotar la legislatura. Va ser la candidata demòcrata a les eleccions presidencials de 2016, que va perdre contra Donald Trump, actual president dels Estats Units.
Barack Obama President dels EUA	Va esgotar el seu segon mandat com a president dels EUA. Va commutar la pena a Bradley (ara Chelsea) Manning. Va rebutjar atorgar el perdó a Snowden afirmant que les seves filtracions eren molt més perilloses que les fetes per Manning, i que no podia perdonar a qui no s'havia presentat davant una cort.

4.4.2. ANÀLISI DE LES PUBLICACIONS SOBRE EL CAS DEL 28/11/2010 FINS A 02/09/2011

Si amb el Watergate la dificultat per fer un recompte seriós sobre el nombre d'articles publicats en unes dates concretes va venir de la falta d'accés a fonts que haguessin realitzat aquest recull i recompte, en el cas de WikiLeaks la dificultat es multiplica a causa de l'escala global del fenomen i els múltiples mitjans digitals existents arreu del món i la diversitat de les publicacions fetes. No parlem ja només d'articles o reportatges. Sobre WikiLeaks i sobre el Cablegate s'han escrit llibres,

rodat documentals i pel·lícules, s'han fet podcasts i fins i tot jocs. Internautes d'arreu del món han escrit entrades als seus blocs i han discutit del tema a fòrums. El volum d'informació generat és totalment inabastable.

Fins i tot reduint la recerca només als cinc mitjans que van treballar de forma conjunta amb WikiLeaks resulta complicat aportar una xifra d'articles publicats. Novament és The Guardian qui facilita en gran mesura la investigació, oferint en una sola pàgina les publicacions fetes durant els 24 dies que va durar la publicació gradual dels articles que es van redactar sobre la informació continguda als cables de WikiLeaks. En total el recompte de les publicacions és de 274. Estem parlant d'articles redactats a partir dels cables, i que recullen la feina feta per les redaccions dels cinc mitjans durant setmanes llegint, triant, contextualitzant i redactant. Si això hi sumem les notícies sobre les reaccions i notícies d'altres mitjans parlant de la filtració ens podem fer una idea de com la xifra es dispara.

Als articles i informacions que tracten únicament sobre la informació filtrada, hem d'afegir tota la informació que s'ha generat sobre Julian Assange i l'acusació pendent sobre ell de presumpta violació a Suècia. Aquest fet, juntament amb les anades i vingudes d'Assange amb la justícia britànica, amb la seva posterior demanda d'asil a l'ambaixada d'Equador, per tal de no haver-se de presentar davant la justícia sueca, per por de no ser després extraditat als Estats Units, fan que l'atenció se centri en el personatge, llevant l'atenció de la informació revelada als cables. Les acusacions sobre el perill que suposa Assange, a qui s'imputa un atac directe contra la seguretat del poble dels Estats Units i els seus aliats. Assange passa a ser la notícia, i són també incomputables les publicacions i aparicions televisives sobre ell en aquest període. Assange es converteix en el centre d'atenció, admirat per uns i menyspreat per altres, fins al punt que Bill O'Reilly, presentador de la Fox, va demanar públicament la seva mort en televisió. Segons Pampín "l'Estat-nació necessita capturar i castigar de manera exemplar a un individu que personifiqui el mal. I Assange és conscient que els enginyers de l' storytelling polític estan treballant en el seu cas [...] les autoritats polítiques i militars estatunidenques les que han barrejat arguments que apel·len la raó, les emocions i sentiments patriòtics dels ciutadans."⁶³

Les relacions entre WikiLeaks i els cinc mitjans tradicionals acaben de forma definitiva a principis de setembre. En un comunicat conjunt, The Guardian, The New York Times, El País, Der Spiegel i Le Monde condemnen la decisió de WikiLeaks de publicar de forma íntegra i sense editar els més de 250.000 cables. Per la seva part Assange es defensa dient que els cables ja estaven disponibles a la xarxa des de la

⁶³ Quian, A. (2014). *El impacto mediático y político de WikiLeaks: la historia más apasionante del periodismo moderno*. Editorial UOC.

publicació del llibre de Leigh i Harding sobre WikiLeaks, on apareixia la contrasenya per accedir als cables. Sigui com sigui, l'entrecruament d'acusacions no va acabar aquí i la història que va tenir el seu punt àlgid amb el *Cablegate* encara segueix viva.

5- CONCLUSIONS

5.1- L'IMPACTE D'INTERNET EN LES NOVES RUTINES DEL PERIODISME D'INVESTIGACIÓ. ANÀLISI COMPARATIU DELS DOS CASOS.

L'impacte d'internet en el món del periodisme és indiscutible, i allò que es vol esbrinar amb aquest treball de recerca és com ha canviat aquest impacte la forma de treballar dels periodistes. Durant l'elaboració d'aquest treball vaig tenir l'oportunitat de parlar amb Víctor Sampedro, un dels autors que formen part del marc teòric, i amb Antoni Bassas, reputat periodista. Als dos els agraeixo enormement el seu temps i les seves paraules.

De la conversa amb Sampedro⁶⁴, gran coneixedor de la història del periodisme, vull ressaltar la diferenciació que fa dels hackers que alliberen bases de dades dels periodistes que creen les seves peces informatives amb l'ajuda d'aquestes bases de dades. Segons ell la proposta dels hackers era de col·laboració amb els mitjans convencionals, però la resposta d'aquests no va ser com s'esperava. Segons Bassas això respon a una alineació dels mitjans tradicionals amb el poder, sobretot des de l'atemptat contra les torres bessones, ja que ens trobem amb un govern en guerra, i es creu que a un govern en guerra no se'l pot atacar. Però per una altra banda apunta a la pèrdua del monopoli de l'emissió, pel sorgiment dels mitjans digitals, fet que ha minvat els seus ingressos i els ha llençat a les mans de bancs, grans corporacions i la necessitat de diners públics per poder funcionar. D'aquesta forma els mitjans que tradicionalment exercien de quart poder ara formen part del sistema i se senten atacats pels mitjans de fora del sistema. Bassas deixa clar que "el periodisme és ara més necessari que mai, perquè el que tenim és una infoxicació, hi ha informació per tot arreu, és com l'aire que respirem. Però és tot bo l'aire que respirem? No, hi ha aire bo i aire dolent. Qui diu quin és l'aire dolent? Teòricament hauria de ser un periodista. Hem d'anar molt amb compte en considerar que el periodisme ha dimitit de les seves funcions, i que en tot cas la veritat només està a la xarxa, perquè a la xarxa hi

⁶⁴ Conversa telefònica mantinguda amb Sampedro el 10 de maig de 2018.

està tot, la veritat i la mentida."⁶⁵ Sobre aquesta mentida, coneguda com a fake news, i el fenomen conegut com a postveritat, Sampedro afirma que minen la credibilitat del públic, però que no són fenòmens nous. Les fake news daten del 1925 i de la postveritat ja se'n parla el 1992. La utilització de la postveritat és una instrumentalització de la correcció política per atacar l'adversari, i la correcció política entesa segons Sampedro, és allò que millor es pot moure dins el mercat de la informació. Totes aquestes apreciacions seran importants a l'hora de tractar la reconfiguració dels espais de poder.

5.1.1. DIFERÈNCIES METODOLÒGIQUES

Pel que fa a la metodologia emprada en els dos casos ens trobem que el Watergate va sorgir d'una iniciativa de cobrir una notícia de forma rutinària, que ràpidament es va convertir en investigació quan Woodward es va adonar que hi havia alguna cosa estranya darrere d'aquell robatori. Veiem com la història es va perfilant de mica en mica, amb una feina metòdica on cobren importància les notes preses pels periodistes, però també els seus contactes personals, la seva insistència, les cridades telefòniques i les entrevistes amb les fonts. Per a reconstruir el puzle que va ser el Watergate van ser necessàries moltes fonts diferents que col·laboraren aportant la seva peça. La col·laboració de la principal font, *Deep Throat*, ve envoltada de grans mesures de seguretat per no ser descoberts. També es prenen mesures per tal de protegir el millor possible les fonts que van ajudar en la investigació. S'estableix un sistema de refutació- confirmació per donar encara més seguretat a aquestes fonts. També s'ha de comptar amb les informacions derivades de la investigació oficial, que van ajudar en la construcció de la història. El temps marcat pel tancament de l'edició va conferir, així mateix, una cadència rutinària al treball.

El *Cablegate* és possible gràcies al fet que un periodista veu en una notícia (la de què Assange està en possessió de documents secrets dels EUA), la possibilitat de fer una gran història. Podem dir doncs que ambdues investigacions s'insten des de l'instint o la percepció d'un periodista. La creació d'una redacció- búnquer "ad hoc" per cada un dels mitjans que col·laboren en el *Cablegate* és una de les diferències, encara que si ho veiem des de la perspectiva de la seguretat, la finalitat és semblant a les mesures preses pel *Post*. Les mesures emprades pels periodistes del *Post* eren per tal de protegir les fonts, en el cas del *Cablegate*, allò que es pretenia protegir era la informació o les fonts. La definició del concepte font és, en aquest cas, confusa. Si per Assange la font era única i es tractava de la persona que va filtrar els

⁶⁵ Citació textual de part de la conversa mantinguda amb Antoni Bassas el 15 de maig de 2018 al Consell de Mallorca.

documents, pels periodistes l'estatus de font a protegir era per aquelles persones que apareixien als cables i que podien posar-se en perill a causa de la seva publicació. En aquest nou periodisme de filtracions caldrà una redefinició d'allò que es considera com a font digna d'una especial protecció, ja que queden desdibuixades les línies entre aquest concepte i el de protagonista de la història.

Una altra diferència amb el Watergate és que, mentre el Post va anar cercant les peces que feien falta per la història, el *Cablegate* va suposar una immersió en una enorme quantitat d'informació, de la que es van haver de treure les històries. Si abans hem parlat de la construcció d'un puzzle, ara la similitud és amb un escultor que va llevant capes de fusta fins a aconseguir perfilar una escultura.

Això va ser possible gràcies a un equip multidisciplinar i transnacional, es van haver de rompre les dinàmiques de la redacció tradicional, incorporant experts en sistemes informàtics, seguretat i bases de dades, i ajudant-se dels seus col·laboradors i corresponsals a l'estranger. El treball col·laboratiu es va donar també entre les diferents redaccions, com a única via possible per tenir-ho tot preparat per la data que s'havien imposat per llençar l'exclusiva alhora. Això va suposar també una feina extra de coordinació. Durant el Watergate les rotatives imposaven un ritme en el dia a dia, però no es va imposar una data límit de publicació en la qual hauria d'estar llesta la investigació. Es va deixar el temps necessari als reporters, amb l'única condició de verificació de les informacions. Veiem com els temps són també molt diferents, i que la publicació gradual del *Cablegate* respon a una estratègia calculada.

Per acabar vull fer referència a la difícil ubicació de la figura d'Assange durant el *Cablegate*. Si bé durant el Watergate el rol de cada un dels qui hi van intervenir estava clar i això va facilitar el sistema de treball, durant el *Cablegate* el fet d'haver de treballar amb una persona que no es tenia molt clar el rol que exercia, va suposar una incomoditat que tenia més a veure amb la novetat que suposava WikiLeaks i que xocava amb les rutines i jerarquies existents als diferents mitjans.

5.1.2. DIFERÈNCIES EN L'IMPACTE

L'impacte més visible en el cas Watergate és la dimissió del president dels Estats Units, Richard Nixon. El *Cablegate* no va tenir impacte polític als Estats Units, o almenys no un impacte que fes trontollar les institucions, com en el cas Watergate. Tant Clinton com Obama van arribar fins al final del mandat i Clinton va ser candidata a les següents eleccions, el que demostra que no va haver-hi desgast. Però sí que va tenir un impacte polític, les primaveres àrabs. Es podria dir que aquestes revoltes haurien ocorregut de totes formes, encara que no s'hagués donat

el *Cablegate*, però això no ho sabrem, igual que no sabrem mai si l'FBI hauria seguit la seva investigació fins al final si el Post no hagués insistit a seguir investigant i publicant sobre el Watergate. En tot cas, es pot entendre com una conseqüència més de la globalització, unida al poder de les xarxes socials.

Pel que fa a l'impacte pels mitjans, cap dels que van treballar en la publicació del *Cablegate* van rebre un Pulitzer pel seu treball, com si va fer-ho el Post pel Watergate.

Les conseqüències del *Cablegate* per Assange i Manning resulten especialment complicades d'analitzar. Si bé els dos compten amb una enorme popularitat, està clar que no hi ha un consens sobre ells, i que existeix una polarització entre aquells que els defensen i aquells que els odien. El preu a pagar per aquesta popularitat ha estat molt alt en els dos casos, i en el cas particular d'Assange encara no està massa clar el seu futur fora de les quatre parets de l'ambaixada equatoriana de Londres.

5.1.3. RECONFIGURACIÓ DELS ESPAIS DE PODER

La irrupció d'internet ha canviat no només els processos i les rutines periodístiques, com ja hem vist, obligant a una major especialització i a una col·laboració entre professionals de diferents àmbits i països, sinó que també està obligant a una reconfiguració de les jerarquies i del poder, dins i fora de les redaccions. En aquests moments la pugna pel quart poder encara està oberta. Es tracta d'una disputa sobre qui ostentarà aquest quart poder que fins avui dia havia estat en mans de la premsa. O sigui, ens trobem en una lluita pel contrapoder i el resultat no crec que sigui, en cap cas, l'aniquilació del periodisme, com pronostiquen els més catastrofistes. Estic d'acord amb Bassas quan diu que el periodisme és més necessari que mai. També amb Sampedro quan afirma que de *gatekeepers* els periodistes hauran d'evolucionar a *gateleakers*⁶⁶. Internet ha arribat per quedar-se i davant aquest nou ecosistema només els que millor s'adaptin poden sobreviure. Caldrà entendre molt bé aquest nou món d'espai de fluxos i temps atemporal, on els secrets són tan difícils de guardar que l'única arma és la transparència. I davant la immensitat de la transparència, la feina dels periodistes consistirà a trobar, contextualitzar i presentar de forma comprensible, aquelles informacions i històries necessàries per a un correcte exercici de la democràcia per part de la ciutadania.

⁶⁶ Gatekeeper: el què guarda les portes. Gateleaker: el què guarda les filtracions a Sampedro, V. (2015). *El cuarto poder en red. Por un periodismo (de código) libre* (Vol. 1). Ediciones Ciespal. (pp.234-235).

5.2. VALIDACIÓ O REFUTACIÓ D'HIPÒTESI

- **Hipòtesi 1:** Les principals diferències que ha dut internet al periodisme polític d'investigació són tres: quant a temps disponible, quant a volum d'informació i quant a professionals implicats en la investigació.

Ha quedat demostrat que pel que fa a la gestió dels temps, en el cas d'internet corre molt més de pressa, cosa que es pot comprovar donant una ullada als cronogrames i constatant que mentre que la investigació del Watergate va durar gairebé dos anys, la investigació i publicació dels documents del Cablegate es va fer amb menys d'un mes. Pel que fa al volum, malgrat que la informació acumulada per Woodward i Bernstein en la seva investigació fos d'un bon grapat d'arxivadors cada un, no és comparable amb l'enorme quantitat de dades que van haver de llegir els periodistes del Cablegate. Precisament per aquest motiu, així com per la necessitat d'emprar eines informàtiques i de contextualitzar i comprovar les informacions, l'equip de professionals que van treballar al Cablegate en distints països alhora va ser molt més gran que la redacció del Post, i més si tenim en compte que el gruix de feina d'investigació va córrer gairebé en exclusiva de la mà de Woodward i Bernstein. Tant per quantitat com per diversitat de professionals implicats, trobem també en aquest punt una diferència.

Per tot el que s'ha exposat podem donar per vàlida la hipòtesi.

- **Hipòtesi 2:** Internet ha revitalitzat el periodisme d'investigació i li ha recordat el seu paper fiscalitzador del poder. Gràcies a internet el periodisme d'investigació ha obtingut una nova eina que permetrà que recuperi el prestigi i la credibilitat que ha anat perdent en els darrers anys.

Només pel nombre de publicacions fetes sobre aquesta qüestió ja podríem donar per validada aquesta hipòtesi, si bé com ja he comentat, des del meu punt de vista la disputa per qui exercirà aquest paper fiscalitzador encara no ha acabat. Estic convençuda que es trobarà una sortida a la situació actual, i que un nou periodisme transformat recuperarà la credibilitat, aprofitant els avantatges i possibilitats oferts per internet. Però per ser rigorosos, encara no ens trobem a aquest punt. La sortida de a la disputa pel poder generada passa per l'adaptació i la col·laboració, i per això cal un reconeixement de la nova eina i dels que saben emprar-la millor, els hackers, com aliats. No existeix consens en això, i no es pot donar per vàlida aquesta hipòtesi.

BIBLIOGRAFIA

Agencias. (2016). *Las fechas clave del caso Assange desde la fundación de Wikileaks en 2006*. ABC. Recuperat a http://www.abc.es/internacional/abci-fechas-clave-caso-assange-desde-fundacion-wikileaks-2006-201602041102_noticia.html

Alandete, D.(2018). *Adrian Lamo. Vida y muerte de un "hacker" con remordimientos*. El País. https://elpais.com/internacional/2018/03/17/actualidad/1521279463_213042.html

Aledo, P. S. B. (2006). *La crisis de credibilidad de los medios de comunicación en las democracias occidentales: poder y globalización*.

Angle, N. (2015) *TIME magazine's take on Watergate in the '70s*. CNN. Recuperat a <https://edition.cnn.com/2015/06/15/living/the-seventies-times-reports-on-watergate/index.html>

Aznarez, J.J. (2011) "Wikileaks no es un nuevo periodismo, es un síntoma de los últimos años en Internet". El País. Recuperat de https://elpais.com/sociedad/2011/02/23/actualidad/1298415614_850215.html

Arthur, C. *WikiLeaks under attack: the definitive timeline*. The Guardian. Recuperat a <https://www.theguardian.com/media/2010/dec/07/wikileaks-under-attack-definitive-timeline>

Assange pide a EE.UU. que aclare si ha pedido su extradición. (2017). EFE. Recuperat de <https://www.efe.com/efe/espana/portada/assange-pide-a-ee-uu-que-aclare-si-ha-pedido-su-extradicion/10010-3153993>

Azócar, A. (2010). *El País y el periodismo detrás de las filtraciones de Wikileaks*. El Mostrador. Recuperat a <http://www.elmostrador.cl/noticias/opinion/2010/12/01/el-pais-y-el-periodismo-detras-de-las-filtraciones-de-wikileaks/>

Basset, L. (2013). *El último que apague la luz: sobre la extinción del periodismo*. Taurus.

Bunch, W. (2012). *What Woodward and Bernstein Got Wrong About Watergate*. HuffingtonPost. Recuperat a https://www.huffingtonpost.com/will-bunch/what-woodward-and-bernste_b_1605208.html?guccounter=2

Butter, S. (2016) *Sarah Harrison: the woman behind whistleblowers Edward Snowden and Julian Assange*. Evening Standard. Recuperat de

<https://www.standard.co.uk/lifestyle/london-life/sarah-harrison-the-woman-behind-whistleblowers-edward-snowden-and-julian-assange-a3342546.html>

Campos Arlegui, F. G. (2014). Wikileaks ante el derecho estadounidense: ¿delincuencia informática, espionaje o ejercicio legítimo de la libertad de expresión y de prensa?.

Canciller Valencia: Ecuador buscará salida 'sin traumas' a caso Assange. (2018). El Comercio. Recuperat de

<http://www.elcomercio.com/actualidad/canciller-josevalencia-asilo-julianassange-embajada.html>

Casal, F. M. (2007). Introducción al periodismo de investigación contemporáneo en la prensa estadounidense. *Doxa Comunicación. Revista Interdisciplinar de Estudios de Comunicación y Ciencias Sociales* (5)

Casal, F. M. (2007). Introducción al periodismo de investigación contemporáneo en la prensa estadounidense. *Doxa Comunicación. Revista Interdisciplinar de Estudios de Comunicación y Ciencias Sociales* (5).

Castells, M. (2009). Comunicación y poder. Madrid: Alianza.

Chelsea Manning, la exsoldado condenada a 35 años de cárcel en EE.UU. por filtración de WikiLeaks, podrá someterse a una operación de cambio de sexo. (2016). BBC. Recuperat de

<http://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-37358938>

Collateral Murder. (2010). Wikileaks. recuperat a <https://collateralmurder.wikileaks.org/>

D'Adamo, O. J., & Beaudoux, V. G. (2012). Storytelling. El relato político. *Más poder local*, (9), 32-33.

de la Guardia Herrero, C. (2013). Historia de Estados Unidos (Spanish Edition). *Kindle Edition*.

Stone, O. i Kuznik, P.(2015) La historia silenciada de Estados Unidos. *Kindle Edition*.

Desplome generalizado de los diarios en 2010. Perdieron un 4% de los lectores y el 3,79% de publicidad según el informe confidencial AEDE-Deloitte: El País, el más perjudicado. (2011). El Confidencial Digital. Recuperat de

https://www.elconfidencialdigital.com/medios/Desplome-generalizado-Perdieron-AEDE-Deloitte-Pais_0_1558644121.html

Eco, U. (2012). Reflexiones sobre WikiLeaks. *Revista de Occidente*, (374-5), 173-180.

Ecuador suspende el acceso a Internet a Julian Assange por violar un acuerdo. (2018). 20minutos. Recuperat de

<https://www.20minutos.es/noticia/3300716/0/ecuador-suspende-acceso-internet-julian-assange-violar-acuerdo/#xtor=AD-15&xts=467263>

El escándalo que acabó con la carrera política de Richard Nixon, ElMundo.es (2006) Recuperat a

<http://www.elmundo.es/elmundo/2005/06/01/internacional/1117593594.html>

El fundador de Openleaks destruye 5Gb de cables de Wikileaks sobre Bank of America. (2011). El Economista. Recuperat de

<http://www.eleconomista.es/tecnologia-internet/noticias/3321374/08/11/El-fundador-de-Openleaks-destruye-5Gb-de-cables-de-Wikileaks-sobre-Bank-of-America.html>

El fundador de WikiLeaks Julian Assange habla del papel que los cables estadounidenses tuvieron en el despertar de la primavera árabe. Democracy Now! (2011) Recuperat a https://www.democracynow.org/es/2011/7/11/el_fundador_de_wikileaks_julian_assange_habla_del_papel_que_los_cables_estadounidenses_tuvieron_en_el_despertar_de_la_primavera_rabe

Elías, C. (2011). ¿Wikileaks es periodismo ciudadano? De la ética hacker del Cablegate a la estética emo de Assange como ícono global. In *Actas III Tercer Congreso Internacional Latina de Comunicación Social–III CILSCS*.

Elola, J. (2010). *La verdad sobre el 'Cablegate'*. El País. Recuperat a https://elpais.com/internacional/2010/12/04/actualidad/1291417217_850215.html

El País. (2010). *Preguntas y respuestas sobre los papeles del Departamento de Estado*. Recuperat a https://elpais.com/internacional/2010/11/28/actualidad/1290898811_850215.html

Feldstein, M. (2004). Watergate revisited. *American Journalism Review*, 60-71.

Ferrajoli, L. (2005, December). La crisis de la democracia en la era de la globalización. In *Anales de la cátedra Francisco Suárez* (Vol. 39, pp. 37-67).

Gaibar, L. (2015). *Periodismo de investigación política en nuevos medios: Lista Falciani, Tarjetas Black y Caso Tarajal*. Miguel Hernández Communication Journal, n.6, pag 91-128. Universidad Miguel Hernández.

García, K. A. (2011). Wikileaks y las expresiones del periodismo transformado. *Revista Nexus Comunicación*.

García, L. G. (2015). Periodismo de investigación política en nuevos medios: Lista Falciani, Tarjetas Black y Caso Tarajal. *Miguel Hernández Communication Journal*, (6), 91-128.

Glavinic, T. (2012). Cablegate and Watergate: More Namesake than Legacy. *Inquiries Journal*, 4(03).

Guzmán Cordero, V. F. (2016). *El periodismo como poder protagonista de cambios sociales. Estudio de casos específicos: watergate y wikileaks* (Bachelor's thesis).

Hallin, D. C., & Mancini, P. (2004). *Comparing media systems: Three models of media and politics*. Cambridge university press.

Harry Ramson Center. The Woodward and Bernstein Watergate papers. Recuperat a <http://www.hrc.utexas.edu/exhibitions/web/woodstein/post/index2.html>

Huor, J. i Lindquist, B. (2010) WikiRebels. recuperat a https://www.youtube.com/watch?v=_jFmAp3unD8

Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. NYU press.

Jiménez, V. i Caño, A. (2010) *La mayor filtración de la historia deja al descubierto los secretos de la política exterior de EE UU*. El País. Recuperat a https://elpais.com/internacional/2010/11/28/actualidad/1290898825_850215.html

Keller, B. (2011) Dealing With Assange and the WikiLeaks Secrets. The New York Times. Recuperat de <https://www.nytimes.com/2011/01/30/magazine/30Wikileaks-t.html>

Las 10 filtraciones más importantes de WikiLeaks en sus 10 años. CNN Español (2016) Recuperat a <https://cnnespanol.cnn.com/2016/10/04/las-10-filtraciones-mas-importantes-de-wikileaks-en-sus-10-anos/>

Leigh, D., & Harding, L. (2011). *WikiLeaks y Assange*. Grupo Planeta (GBS).

Lerena, J. C. (2006). Los enemigos del periodismo de investigación. *Estudios sobre el mensaje periodístico*, 12, 71-90.

Lobo, R. (2010). *Las reglas han cambiado, no hay reglas (de momento)*. Blogs El País. Recuperat a <http://blogs.elpais.com/aguas-internacionales/2010/11/wiki.html>

Marcet, J. M. C. (1997). *Periodismo de investigación: teoría y práctica*.

Marcet, J. M. C. (1997). Periodismo de filtración, periodismo de investigación. *ZER-Revista de Estudios de Comunicación*, 2(2).

Nieto, M. P. D. (2005). España: periodistas y medios de comunicación en el escenario del siglo XXI. Que la esperanza sea lo último que se pierda. *Telos: Cuadernos de comunicación e innovación*, (63), 54-65.

Pardo, C. A. (2016). Anonymous y los indignados: ¿consecuencia de la crisis de la gobernabilidad y debilidad de la gobernanza?. *Comunicación, Cultura y Política*, 3(2), 95-106.

Perlstein, R. (2017). Watergate scandal. Enciclopedia Britannica. Recuperat a <https://www.britannica.com/event/Watergate-Scandal>

Perry, J. *Watergate Case Study*
<http://www.columbia.edu/itc/journalism/j6075/edit/readings/watergate.html>

Pilkington, E. (2014) Guardian and Washington Post win Pulitzer prize for NSA revelations. The Guardian. Recuperat de <https://www.theguardian.com/media/2014/apr/14/guardian-washington-post-pulitzer-nsa-revelations>

Por qué Barack Obama conmutó la pena a Chelsea Manning, la exsoldado que filtró archivos de Estados Unidos a WikiLeaks. (2017). BBC Recuperat de <http://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-38658067>

Quian, A. (2014). *El impacto mediático y político de WikiLeaks: la historia más apasionante del periodismo moderno*. Editorial UOC.

Quian, A. (2016). *Impacto mediático y político de WikiLeaks. El 'Cablegate'*. Prezi. Recuperat a <https://prezi.com/fktch4t8me4t/impacto-mediatico-y-politico-de-wikileaks-el-cablegate/>

- Ramírez, P.J. (2018) *La verdad sobre los 'Papeles del Pentágono'*. El Español. Recuperat de https://www.elespanol.com/opinion/20180128/verdad-papeles-pentagono/280591946_12.html
- Reese, S. (2015). *Una historia 'clasificada'*. El País. Recuperat a https://elpais.com/internacional/2015/11/26/actualidad/1448549462_533402.html
- Requejo Alemán, J. L. (2011). El legado de los Muckrakers. *Question*, 1
- Revisiting Watergate*. The Washington Post. Recuperat a <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/onpolitics/watergate/Howard.html>
- Rodriguez, M. E. (2016). Panama Papers y el periodismo en red. *Sociales Investiga*, 2(2), 108-119.
- Román, Á. C. (2016). Periodismo de filtraciones y escándalos mediáticos: De las fuentes oficiales al activismo ciudadano en red.
- Rusbridger, A. (2011) *WikiLeaks: The Guardian's role in the biggest leak in the history of the world*. The Guardian. Recuperat a <https://www.theguardian.com/media/2011/jan/28/wikileaks-julian-assange-alan-rusbridger>
- Rusbridger, A. (2011). *WikiLeaks: The Guardian's role in the biggest leak in the history of the world*. The Guardian. Recuperat de <https://www.theguardian.com/media/2011/jan/28/wikileaks-julian-assange-alan-rusbridger>
- Rusbridger, A. (2015). 'Farewell, readers': Alan Rusbridger on leaving the Guardian after two decades at the helm. The Guardian. Recuperat de <https://www.theguardian.com/media/2015/may/29/farewell-readers-alan-rusbridger-on-leaving-the-guardian>
- Sampedro, V. (2015). *El cuarto poder en red. Por un periodismo (de código) libre* (Vol. 1). Ediciones Ciespal.
- Saenz de Ugarte, I. (2011) *Los secretos de Bradley Manning*. Guerra eterna. Recuperat a <http://www.guerraeterna.com/los-secretos-de-bradley-manning/>
- Salaverría, R. (2010). *Las portadas 'online' sobre el "cablegate"*. Salaverria Blog. Recuperat a <http://www.salaverria.es/blog/2010/11/28/las-portadas-online-sobre-el-cablegate/>
- Sánchez Hernández, C. (2011). Analogías de la Historia I: Julian Assange y Wikileaks vs Daniel Ellsberg y los pentagon papers. *Nómadas*, (31).
- Sánchez Hernández, C. (2005). Nixon, o la arrogancia del poder: treinta años después del Watergate (1974-2004). *Nómadas. Critical Journal of Social and Juridical Sciences*, 11(1).
- Sarah Harrison acceptance speech for the Willy Brandt Prize for political courage. (2015). Wikileaks. Recuperat de <https://wikileaks.org/Sarah-Harrison-acceptance-speech.html>
- Shafer, J.(2012) *What made Deep Throat leak?* Reuters <http://blogs.reuters.com/jackshafer/2012/02/21/what-made-deep-throat-leak/>

Silverman, C. (2011). What *The Guardian* Can Learn from Watergate Coverage. On the importance of making the "right" mistakes. *Columbia Journalism Review*. Recuperat a https://archives.cjr.org/behind_the_news/what_the_guardian_can_learn_fr.php

Stone, O. i Kuznik, P. (2015) *La historia silenciada de Estados Unidos. Kindle Edition*.

Sussman, B. (2013). *El Watergate planea sobre España*. *El Mundo*. Recuperat a <http://www.elmundo.es/elmundo/2013/08/04/espana/1375615912.html>

'The New York Times' podría crear su propia versión de WikiLeaks. (2011). *El Mundo*. Recuperat de <http://www.elmundo.es/elmundo/2011/01/26/comunicacion/1296040007.html>

Time. Covers Watergate. Recuperat a http://content.time.com/time/photogallery/0,29307,1862380_1806761,00.html

Timeline. The Watergate Story. *The Washington Post*. Recuperat a <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/watergate/timeline.html?noredirect=on>

Tortosa, J. M. (2008). Estados Unidos y su "guerra contra el terrorismo": Continuidad y cambio. *Instituto Universitario de Desarrollo Social y Paz*. Recuperado de <http://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/6603/1/USA%20Terrorismo.pdf>.

Tunisia Revolution Explained (2011) Tomo News Funnies. Recuperat a <https://www.youtube.com/watch?v=Sn2YsTykfsw>

Vallín, P. (2011) Daniel Domscheit: "Assange está loco, es un megalómano, una estrella pop". *La Vanguardia*. Recuperat de <http://www.lavanguardia.com/cultura/20110405/54136539814/daniel-domscheit-assange-esta-loco-es-un-megalomano-una-estrella-pop.html>

Vidal Vega, J., & Romero Portillo, J. (2010). La denuncia social en Internet: Wikileaks y la filtración de documentos secretos. In *La Comunicación Social, en estado crítico. Entre el mercado y la comunicación para la libertad. II Congreso Internacional Latina de Comunicación Social (20 pp.)*. La Laguna (Tenerife): Sociedad Latina de Comunicación Social, SLCS.

Vilker, S. (2012). *Papeles secretos: los cables de wikileaks*. Buenos Aires: Eudeba, Editorial Universitaria de Buenos Aires.

Vilker, S. (2017) *Papeles secretos. Los cables de Wikileaks*. Eudeba sem. (Kindle)

Web sobre el Watergate. *Watergate.info* Recuperat a <http://watergate.info>

We steal secrets, la historia de Wikileaks. Canal Misterios. Ivoox. Recuperat de http://www.ivoox.com/we-steal-secrets-historia-wikileaks-audios-mp3_rf_3409968_1.html

Wikileaks: Cronología de un escándalo. *El Mundo* (2011) Recuperat a <http://www.elmundo.es/elmundo/2011/11/02/internacional/1320232744.html>

Woodward, B. i Bernstein, C. (2013) *The original Watergate stories*. Diversion Books. (kindle ebook)

Woodward, B., & Bernstein, C. (2017). *Todos los hombres del presidente*. Los Libros del Lince.